

MOKSLO LIETUVA

2005 m. lapkričio 10–23 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 19 (331)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, Prezidento Kanceliarijos patarėja dr. Nerija Putinaite ir Vilniaus dailės akademijos rektorius prof. Adomas Butrimas

Sukaktis, žadinanti atmintį

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka paminėjo Karaliaučiaus 750-ies metų gyvavimo sukaktį. Paminėjo gražiausiu būdu, koku tik gali biblioteka – Karaliaučiaus jubiliejui skirta paroda. Jos rengėjos – Rūta Kazlauskienė ir Ilona Balkienė. Paroda baigėsi, o jubiliejiniai metai tęsiasi. Būtų nedovanotina, jei apie Karaliaučių prisimintume ir rašytume tik sukaktuvių progomis. Tai miestas, kuris lietuvių raštijai ir kultūrinei saviraiškai suvaidino išskirtinį vaidmenį.

Lietuvių raštijos lopšys

Miesto pradžia sietina su tragišku mūsų broliams prūsams įvykiu, kurį priminė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius

Juozas Marcinkevičius: Romos popiežiaus Inocento IV raginimu 1255 m. pradžioje surengti kryžiuočių žygį į prūsų žemę. Žygyje dalyvavo Bohemijos karalius Pšemislas II Otokaras ir Brandenburgo valdovas Otonas su savo kariuomenėmis. Jie puolė Sembą, nuniokojo daugelį kitų vietovių. Senosios prūsų pilies Tvankstės (Twangste) vietoje kryžiuočiai pastatė naują medinę pilį (1257 m. pradėjo statyti mūrinę) ir žygiui vadovavusio Bohemijos karaliaus garbei pavadino *Kunigsberk*. Rašyta įvairiai: *Kunisberg*, *Konisberg*, *Konigsberg*, lotyniškuose tekstuose – *Mons regis, regalis*, t. y. *Karaliaus kalnas*. Lietuviškoji lytis *Karaliaučius* XVI a. jau buvo plačiai įsitvirtinusi Mažosios Lietuvos raštuose.

Nuo seno Nemuno ir Priegliaus upėmis iš Didžiosios Lietuvos į Karaliaučių buvo vežamos tradicinės lietuviškos prekės: grūdai, linai, vaškas, pelenai, kailiai, medžio dirbiniai.

Nukelta į 4 p.

Kad neliktume prie suskilusios geldos

Mokslinio gyvenimo įvykių gausiame sulyje vienas ryškesnių – Lietuvos Respublikos Prezidentūroje vykęs (spalio 21 d.) aukštojo mokslo plėtros planą rengiančių darbo grupių koordinacinis susitikimas *Lietuvos aukštasis mokslas ir mokslas: būtiniausi žingsniai*. Dauguma į Kolonų salę pakviestųjų buvo tie patys asmenys, kurie čia dalyvavo ir rugsėjo 26-ąją, svarstant Lisabonos strategijos klausimus. Sekdami įprastu spaudos tonu, galėtume pasakyti, kad abiejuose renginiuose dalyvavo Lietuvos aukštojo mokslo elitas, asmenys, nuo kurių gerokai priklauso aukštojo mokslo reikalai ir, matyt, ateitis.

Kas jaudina Prezidentą

Deja, laiko vaizdingesnėms metaforoms nebelieka. Tai įrodė ir spalio 21-osios susitikimas. Trumpu įžangos žodžiu renginį pradėjusiai LR Prezidento kanceliarijos Kultūros, mokslo ir ugdymo grupės patarėjos pavaduotojai dr. Nerijai Putinaitei sveikinimo žodį pakvietus tarti Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adam-

kų, Jo Ekscelencija pareiškė, kad sveikinimo žodžio nebus. Neskaitys ir parengtojo teksto, nesirems atsineštuoju pluoštu dokumentų, kuriuose išdėstytos ilgų pirminių diskusijų, pasitarimų išvados. Prezidentas sakė kalbėsias tai, ką jaučia, kas jį jaudina ir skaudina.

Po šios preambulės Prezidentas dar kartą pabrėžė: vienu iš jo prioritetų buvo ir bus švietimas bei aukštasis mokslas. Vadinas, Ekscelencija pakartojo žodžius, kuriuos iš jo lūpų išgirdome ir pirmoje prakalboje, kai tik buvo išrinktas Lietuvos Prezidentu.

Apie švietimo reformą prezidentas tvirtino girdįs kalbas ne pirmus metus. Deja, kalbomis visa tai ir baigdavosi, nes pokyčių nesą. Pastaruoju metu tos kalbos įgavo audringų diskusijų pobūdį. Kurlink pasuks mūsų aukštasis mokslas? Tai rūpi ne vien LR švietimo ir mokslo ministerijai, bet ir universitetų rektoriams, Lietuvos mokslo tarybai ir kitoms institucijoms. Parengti iškart du Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 m. planai, kurie jau pateikti svarstyti LR Vyriausybei. Tai gerai.

Bet kas jaudina Prezidentą. Atskirų institucijų ar šiais klausimais suinteresuotų grupių nariai užima tokias „kietas“ pozicijas, kad nebesugeba tarpusavyje susikalbėti. Prezidentui

Nukelta į 3 p.

Bendrijos „Edelweiss-Wolfskinder“ pirmininkė Alfreda Kažukauskienė (Luise Quitsch) ir laikraščio „Donelaičio žemė“ redaktorius Stepas Lukoševičius parodoje, skirtoje Karaliaučiaus 750-ies metų sukakčiai

Gedimino Žemlicko nuotrauka

2 p.

LIETUVIŲ
IŠEIVIJOS
ISTORINĖ
PATIRTIS IR
DABARTIS

7 p.

KOKS BUS
PAMINKLO
LIKIMAS

8–9 p.

FORTUNATŪVIŠKOJI
TRADICIJA

12, 13 p.

ISTORIKAI IR
PILIE TINĖ
VISUOMENĖ

13 p.

NOMINUOTIEJI
LIETUVOS
MOKSLO
PREMIJAI

Pradžia Nr. 17

3. Lietuvių išeivijos istorinė patirtis ir dabartis

Istorikas ir kultūrologas prof. Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Išeivijos studijų centro mokslinis vadovas, VDU Senato ir Lietuvos nacionalinio istorijos mokslo komiteto pirmininkas (iki 2004 m.).

Geriamasis Profesoriau, kada pirmą kartą Jums teko aplankyti JAV?

1991 m. pusę metų praleidau Viskonsino universitete (Medisone) kaip stažuotojas. Vėliau imta ieškoti norinčiųjų vykti dėstyti į JAV. Aš tuo metu labai domėjausi lietuviškuoju egziliu, todėl netariau pasinaudoti šia galimybe.

Šį susidomėjimą išeivija galėjote patenkinti jau kitose išvykose į JAV?

1993 m. kaip vizituojuantis profesorius turėjau progos skaityti paskaitas Iliojaus universitete (Čikagoje). Kartu galėjau padirbėti lietuvių archyvuose, susitikti ir pabendrauti su entuziastingai Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą sutikusiais mūsų išeivijos žmonėmis.

Jūsų domėjimasis išeivija tikriausiai apsiriboję kuriuo nors konkrečiu tos išeivijos sluoksniu, ko gero, labiausiai kultūrinės pakraipos žmonėmis?

Sakyčiau intelektualiuoju egzilio sluoksniu, į kurį pateko istorijos, literatūros, menų ir socialinių mokslų atstovai.

Kokį įspūdį Jums tada padarė mūsų išeivija? Ar tuo metu Jus stebino išeivijos intelektualai, savitas mentalitetas?

Stebino ir tebestebina. Mes dar ir šiandien nelabai suvokiame, kokį intelektualinį produktą per 40 metų sugebėjo sukurti mūsų išeiviai. Ligi šiol mes nesuvokiame tikrosios to intelektualinio bagažo vertės.

Kodėl nesuvokiame? Intelektinių mūsų išeivijos proveržių tikriausiai nesunku paaiškinti: geriausi lietuvių inteligentijos atstovai atsidūrė toli nuo tėvynės, svetimoje socialinėje ir kultūrinėje terpėje, vis dėlto kad ir sąlygiškai laisvos saviraiškos sąlygos padėjo jiems atsiskleisti.

Socialinės ir kultūrinės terpės svetimumas tebuvo dalis tų priežasčių. Svarbiausia, kad šie žmonės buvo išvaryti iš savo krašto ir daug jų susitelkė vienoje vietoje. Iš 60 tūkst. mūsų išeivijos žmonių, ko gero, pusė kada nors buvo ėmęsi plunksnos. Aišku, tarp jų buvo daug grafomanų, bet kūrybingumo proveržis, kai aplinkoje nėra nieko realaus, vertė kurti virtualų pasaulį – literatūrinį, meninį. Pokario metais sukurtos literatūros kiekis buvo milžiniškas, lietu-

Ką davė „Fulbright“ programa (2)

Kokią įtaką kai kurių mokslininkų gyvenime mokslinių interesų raiškai turėjo Fulbright programa, buvo proga įsitikinti rugsėjo 27 d. metiniame šios programos dalyvių susitikime Amerikos centre. Mokslo Lietuva kalbino pirmąjį Fulbright programos dalyvį iš Lietuvos žinomą istoriką prof. Egidijų Aleksandravičių.

viškų laikraščių – daugybė, taip pat buvo daug ir rašančiųjų į tuos laikraščius. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos institute turime sukauptą gana didelį išeivijos rašytinį intelektualinį palikimą. Kiek buvo laikraščių ir laikraščių, biuletenių, spiečių, šeštadienių susirinkimų ir kokia tos publikos dalis dalyvavo organizuotose intelektualinėse veiklose... Šiandieninėje Lietuvoje tokios socializacijos apraiškų geriausiai atveju tėra 2–3 proc., palyginti kad ir su išeivijos pokarine raiška. Ką reiškia vien Lietuvių enciklopedijos išleidimas Bostone. Ją sunku lyginti su bet kuriuo mūsų darbu kad ir per pastaruosius 15 nepriklausomybės metų.

Neturėtume pamiršti, kad esminis pokario išeivijos intelektualinis potencialas parengtas prieškarinio Lietuvoje, vadinasi, vaisiai nunoko egzilyje, bet šaknys buvo Lietuvoje.

Teisingai. Išeivijoje baigtas ir tas enciklopedijos projektas, kuris buvo parengtas Lietuvoje ir vykdytas iki 1940-ųjų. Su kultūrinio įkarščiu, patirtos traumos skausmu ir žlungančios Lietuvos vaizdiniais Lietuvos intelektualai buvo išvesti į Vakarų pasaulį. Į tą laisvę, kuri nieko neužtikrina, išskyrus pačią laisvę.

Ar nemanote, kad išeivijoje susiformavo lietuviškojo bendruomeniškumo, gal net tam tikro akademiško dvasia, o to negalima pasakyti apie mūsų dienų tikrovę. Juk to bendruomeniškumo nepavyko suformuoti, o savaime nesuformavo net mūsų mokslo ir studijų institucijose, neišskiriančios universitetų.

Sutinku, bet to negana. Išeivijoje pavienės grupės viešai deklaruodavo savo idėjas, kai kurios iš jų aršiai riejos. Buvo atskiros grupuotės, besiremiančios atpažįstamomis idėjomis. Žinoma, išeivijos viduje būdavo ir intelektualinio, ir socialinio pobūdžio nesutarimų, net ir pagiežingų rietenų, susijusių su žmonių charakteriu bei psichologija.

Tačiau dabartinėje Lietuvoje dar blogiau, nes atrodo, kad visi tarpusavyje pešasi. Tokios kuriančiųjų draugystės, net apoteozės, kokią 1956–1958 m. JAV sukūrė Santaros-Šviesos aplinkos žmonės, arba kai kurie ateitininkai, mes čia Lietuvoje negirdime, neįjuntame ir tarsi nė nepasigendame.

Kuo galėtumėte paaiškinti tą ypatingą lietuviškosios išeivijos fenomeną?

Man nėra lengva paaiškinti išeivijos fenomeną, galiau tik pasakyti, kad jis toks tikrai buvo. Išeivijos intelektualai kalbėjo apie draugystę kaip

Istorikas prof. Egidijus Aleksandravičius pirmasis Lietuvoje pasinaudojo „Fulbright“ programos galimybėmis

apie tam tikrą kultūrinį reiškinį, pilietinio solidarumo požymį. Draugystė kaip ugdytiną savybę, kuri kelia pasitikėjimą ir leidžia sakyti tiesą į akis.

Dabar apie lietuvius kartais ironiškai sakoma, kad visi esame arba giminės, arba susipykę. Išeivijoje buvo susipykęs, bet Antrojo pasaulinio karo metais išbėgusiųjų iš Lietuvos karta, intelektualai buvo išvesti į Vakarų pasaulį. Į tą laisvę, kuri nieko neužtikrina, išskyrus pačią laisvę.

Ar tai bent suvokiama mūsų dabartinių intelektualų? Ar tyrinėjamas šis išeivijos fenomenas?

Žinoma, kad ne. Kas šiandien Lietuvoje pasigenda draugystės kaip reiškinio? Turiu mintyje kuriančių žmonių draugystę, kai galima sakyti tiesą ir nesipykti. Štai kur esmė.

Jei šis unikalus reiškinys suvokiama, tegul ir vieno kito dabartinio intelektualo, tai jau ne beviltiškas reikalas. Galima siekti tam tikros geidžiamybės, veikti procesus.

Galima, tačiau vien suprasdamas socialinį ar kultūrinį reiškinį, stebklų nepadarysi.

Manote, kad dabartinėje Lietuvos visuomenėje stinga tam tikrų veiksmų, kurie skatintų tokį bendruomeniškumą, kūrybinę aplinką, viso to proceso savidarą?

Be abejo, mūsų pokomunistinėje, pototalitarinėje traumuotoje visuomenėje pats baisiausias palikimas yra socialinių solidarumo saitų sutrūkinėjimas, visiškasis žmonių tarpusavyje nepasitikėjimas. Tas nepasitikėjimas kompensuojamas tam tikrais fanatiškais interesų grupuočių susibūrimais.

Ką turite mintyje? Kai kurias mūsų gyvenimo politinės tikrovės apraiškas?

Man tie susigrūpavimai, neformaliai žvelgiant, atrodo tokie: savas, nors ir niekšas, vis tiek yra geresnis už svetimą, kad ir padorų.

Tiesą sakant, buvo ne viena proga šitai akivaizdžiai išvysti. Ypač pasta-raisiais metais.

Todėl man toks išskirtinis ir ypatingas atrodo tas draugystės reiškinys, kurį patyrė bei išgyveno išeivija, neturėjusi daugiau nieko, tik save pačią.

Tai žmonės, kuriems tinka Algimanto Mackaus duotas vardas – „nužemintųjų generacija“. Šios kartos žmonės turėjo tik vieną kitą, todėl draugystės ir tarpusavyje ryšio vertę jie pajuto beveik filosofine prasme. Štai kodėl Jonas Mekas ir šiandien dar gali pasakyti: „Žinai,

„Fulbright“ programos dalyvių metiniame susitikime Amerikos centre prof. Leonidas Donskis ir prof. Egidijus Aleksandravičius

pasaulis, deja, yra tik tokio dydžio, kokio dydžio yra stalas, prie kurio dar gali atsisėsti du bičiuliai, be jokio išskaičiavimo prie vyno taurės dar galintys apmąstyti svarbiausius egzistencinius dalykus“.

Man labai patinka šis Jono Me-ko posakis.

Ar nemanote, kad aristokratiškosios kultūros elita praradusi Lietuvą, jausdama gal net pasąmoningą troškimą atkurti tą elitą, ir suformavo tarpukario inteligentiją, kuri pačiai sau keltas intelektualines užduotis įvykdė išeivijoje?

Žinoma. Tai, kas Lietuvoje dar nebuvo spėję pasireikšti, atsiskleisti, ypač liberaliojoje visuomenės dalyje, atsikleidė išeivijoje. Juk tarpukariu Lietuvos politinis gyvenimas buvo gana liguistas, viešoji raiška gerokai pristabdyta, režimas autoritarinis, demokratija silpna. O išeivijos gyvenime tos Lietuvoje prislopintos visuomeninės jėgos išsiveržė visu smarkumu. Didžiausią vėją kėlė tie,

kurie buvo gimę Lietuvoje apie trečiąjį dešimtmetį. Lietuvos darbuose jie dar nedalyvavo, išskyrus vieną kitą. Pagrindiniai generacijos atstovai buvo tie, kurie jau su motinos pienu buvo įsiurbę ir neišpildžiusius tautos lūkesčius. Visa tai išpildyti jie galėjo po 1950-ųjų, kai baigę Amerikos universitetus tapo jų darbuotojais ar net profesoriais. Šimtai žmonių dalyvavo toje tautos raiškoje.

Ar pritartumėte, kad tuo metu būtent lietuviai intelektualai, didesnio ar mažesnio masto, atliko pagrindinį vaidmenį kultūrinėje, visuomeninėje, gal net politinėje išeivijos raiškoje?

Egzilio terpėje neįvelgiu labai ryškios politinės akcijos veikėjų ir intelektualų priešpriešos. Intelektualai – ir katališkiškosios krypties, eję Stasio Šalkauskio pėdomis, ir pirmieji liberalai, vedami Vytauto Kavolio ar Valdo Adamkaus – suprato vieną pagrindinį principą: negalima atskirti intelektualiosios minties ir veiksmo. Jeigu jos atskiriamos, intelektualinė veikla ilgainiui išsenka. Nuomonė, kad užsidaręs celėje gali kažką nuveikti, intelektualiaja prasme iš esmės klaidinga. Dėl to išeivijos terpėje nebuvo labai ryškios priešpriešos tarp to meto iškiliausių asmenybių.

Išeivija, atsidūrusi toli nuo gimtosios Lietuvos, turėjo viziją, labai aiškiai siekį – grįžti į Lietuvą. Suprantama, laisvą Lietuvą. Šiandien nei mes, nei mūsų išeivija panašios vizijos neturime. Ar ne iš čia mūsų nevieningumas, vadinasi, ir silpnumas?

Manau, kad šiandien esame įvairūs. Yra visokių supratimų: nuo pačių šviesiausių ir taikliausių, iki pačių žemiausių. Demokratija matuojama ne tik pagal tai, kas ką supranta ar nesupranta, bet ir pagal tai, kiek kokių yra.

Šiandien esame kaip Brauno dalelės: judame kas sau?

Manau, kad ne tik kas sau. Yra ir tam tikrų spiečių, tam tikrų brandos ženklų. Aš šiuo atveju nesu pesimistas. Tiesiog matau skirtumus, kad pažinčiau, kad žinočiau, kur eiti.

Manau, svariai pasakytą. Tačiau pabaigoje turėtume apibendrinti: kur visose šiose patirtyse ir išvalgose glūdi „Fulbright“ programos reikšmė?

Atgavus laisvę ir galimybę pasižvalgyti po pasaulį, naudojoms tuo, kas kaip išmanėme. Vieni buvo parremti vienu fondu ar programų, kiti – kitų. Fulbright programa mano karoje buvo antra, prieš tai buvau dalyvavęs Senn fellow. Galėjo būti, kad tai buvo gal net paskutinė proga „pravedinti smegenis“ po ilgo kalinimo sovietinėje akademinėje belangėje. Tikiuosi, kad tai atsitiko tame mano amžiaus tarpsnyje, kai dar galima mokyti ir keistis. Ir manau, dar liko laiko šį bei tą nuveikti šioje srityje. Dėstyti JAV patirtis ir akademinės bendruomenės santykių pažinimas vėliau padėjo įsikurti Vytauto Didžiojo universitete, suprasti šį bei tą iš amerikietiškosios intelektualinės aplinkos.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

„Fulbright“ programos dalyvių susitikime: VU Judaistikos magistrantė Jennifer A. Stolper iš JAV Harvardo universiteto, prof. Abel F. Adekola, dėstantis JAV Viskonsino universitete, o Lietuvoje šiuo metu dėstantis verslo administravimą Vadybos ir ekonomikos universitete (ISM), JAV ambasados administratorius Matthew A. Singer ir VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto magistrantė Laura C. Thaut iš Vhitvorto kolegijos Viskonsine

Kad neliktume prie suskilusios geldos

Atkelta iš 1 p.

nepriimtina, kad Lietuvos mokslo taryba, LR švietimo ir mokslo ministerija, šalies universitetai tarpusavyje nesusikalba. Pozicijos labai skirtingos ir nė nemėginama ieškoti sutarimo, nesiklausoma ir negirdima oponentų. Tai nepriimtina Prezidentui. Lietuvai tapus Europos Sąjungos dalimi kito kelio nėra: arba mes užimame Europos aukštojo mokslo sistemoje deramą aukštą vietą ir esame konkurentiški, arba ir toliau velkame iš paskos. Teigiamų pokyčių nėra, nes nėra susikalbėjimo.

Pasak Prezidento, sprendimų atidėti negalima, nes artėja Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo metas. Valstybei reikia kuo greičiau apsispręsti, kokius neatidėliotinus žingsnius reikia žengti, kad struktūrinių fondų pinigai nenuplauktų vien į kelių asfaltą ar betoną, o būtų protingai panaudoti švietimui, aukštojo mokslo ir intelekto vystymo reikalams. Tik tokia ateitis gali būti perspektyvi.

Prezidentas priminė ir savo metinio pranešimo mintį: per 15 metų savo intelektu, protu ir pastangomis turime pasivyti kitas Europos valstybes. Išmintinga švietimo ir aukštojo mokslo plėtra teiktų tokią galimybę, bet iki šiol to siekio neįgyvendiname, nes vyksta tik interesų kova.

Esamomis sąlygomis net ir milijardinės struktūrinių fondų lėšos būtų tik „pravalgytos“, susigertų į smėlį. Todėl ir pastarąjį susitikimą su aukštojo mokslo „elitais“ (ši spaudos devaluotą žodį Prezidentas prisipažino tarias neįtikinamai jausdamasis) Ekselencija pavadino vienu kritiškiausių. Nepakildamas iš politinių skandalų liūno, Seimas tebekuria komisiją po komisijos, o valstybės reikalus spręsti laiko nebėlieka. „Laikas realybei pažvelgti į akis“ – švelniems pokalbiams skirtas laikas baigėsi. Prezidentas kvietė ne skuboti vienadieniems sprendimams, o protingam apsisprendimui: kur norime eiti ir kaip toliau eisme. Nuo susirinkusiųjų šioje salėje priklausio Lietuvos padėtis ateities Europoje, todėl Prezidentas ragino visiems kartu ieškoti kelio, kuriuo Lietuvai bus lemta žengti.

Politologiniu ir istoriniu žvilgsniu

Įvardyti svarbiausius žingsnius, kuriuos būtina žengti šalies mokslo ir aukštojo mokslo srityse, buvo pakviestas Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų katedros vedėjas prof. Antanas Kulakauskas.

Pažymėsime, kad savo iniciatyva, neapsikentę nuolatinių nesibaigiančių diskusijų ir, deja, nematydami bent kiek reikšmingesnių pokyčių, kelių universitetų humanitarai – istorikas ir politikos mokslų atstovas Antanas Kulakauskas, filosofas Vytautas Radžvilas, tarptautinių santykių specialistas Raimundas Lopata – ryžosi savo pačių iniciatyva parengti Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reformos gaires. 2005 m. pavasarį jos jau buvo pristatytos visuomenei, paskelbtos ir įteiktos tam tikroms institucijoms. Nors A. Kulakauskas Prezidentūroje ir buvo pristatytas kaip mokslininkų darbo grupės, rengusios Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reformos gaires, atstovas, pats A. Kulakauskas savo ir kole-

Prezidentas rūstauja; yra apie ką pamąstyti LR ūkio ministerijos sekretorei Linai Domarkienei ir mokslo žmonėms: Antanui Kulakauskui, Zenonui Rokui Rudzikui, Henrikui Pranevičiui ir Giedriui Viliūnui

gų triušą įvardijo kukliu – kaip pilietinę iniciatyvą „iš apačios“.

Nesiimdami atstovauti jokiai konkrečiai institucijai (nors visi dėsto šalies universitetuose), reformos gairių autoriai pamėgino į mokslo ir studijų sistemą pažvelgti pirmiausia iš Lietuvos visuomenės ir piliečių pozicijos. Tai, pasak A. Kulakausko, politologinis ir kartu istorinis žvilgsnis į esamą mokslo bei studijų padėtį, kuri susiklostė per pastaruosius 15 metų. Iš padėties apibūdinimo mėginta pažvelgti, kokiais principais remiantis būtų galima judėti toliau.

Kalbėtojo teigimu, per 15 metų sistemoje įvyko daug pokyčių, atsirado daug naujovių. Kai kas jas vadinama reformomis. Kai kuriose Europos šalyse dar tik svarstoma triapakopė studijų sistema Lietuvoje jau įgyvendinta. Deja, išoriniai pokyčiai dažnai turi nedaug ką bendro su turiniu, geriausiu atveju tai tėra vakarietiško turinio mėgdžiojimas. Forma, pavidiniai, net struktūros pasikeitė, turinys, deja, – ne.

Jei mintyje turėsime vidines sistemos reformas, tai tokiam apibūdinimui galima priarti, bet vertinant politologiniu ir istoriniu žvilgsniu, esminės pertvarkos ir struktūrinių pokyčių neįvyko. Vadinasi, iš sovietmečio paveldėtoji sistema, nors ir modifikuota, taip ir liko neintegruota į pasikeitusią politinę, visuomeninę ir ekonominę valstybės struktūrą. Pasikeitė visa Lietuvos geopolitinė aplinka, į kurią dažniausiai neatsižvelgiama, kai svarstoma Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reforma. Jei ir atsižvelgiama, tai kaip į ES „popieriukus“, kurie traktuojami kaip pamėgdžiojimo objektai. Metodologiškai tai klaidingas principas ir štai, pasak A. Kulakausko, kodėl.

Visuomenė veikia rinkos ekonomikos sąlygomis. O mokslo ir studijų sistema tik modifikavosi, prisitaikė prie naujos aplinkos. Nėgana to, A. Kulakauskas pavartojo ir aštresnį teiginį: *Sistema liko tik modifikuotu buvusios socialistinės sistemos anklavu*. Pažymėsime, kad vartodamas terminą *socialistinės*, A. Kulakauskas neteikia jam jokie ideologinio pamušalo, nes socializmą esą galima vertinti ir vakarietiškai. Vadinamosios gerovės šalys, kur vyrauja socialdemokratiškai vertinama gerovė, Lietuvai kartais net pateikiamos kaip sektinas modelis. A. Kulakauskas tokia perspektyva labai abejoja, nes gerovės valstybės elementai negali veikti be visos reikalingos socialinės ir ekonominės aplinkos.

Kai kurie sistemos elementai

tarpusavyje nedera, dėl to sistemoje veikiančios interesų grupės ir nesusikalba. Vieniems atrodo, kad mokslo ir studijų institucijose per daug autonomijos, ir valstybė nebeturi įrankių jas suvaldyti. Kitiems atrodo, kad sukūrus administracinę kontrolės sistemą, bus galima iš Lietuvos nutrukusias institucijas „pastatyti į vietą“. Tai, anot A. Kulakausko, šimtus kartų istorijos patikrinta iliuzija, kurios pavyzdžių galėtų pateikti ir bent kiek besidomintieji Lietuvos istorija. Beje, reformų planais ligi šiol paprastai užsiimdavo kas tik nori, tik ne istorijos žinovai.

Vadinasi, reikia imtis ne administracinių priemonių, bet pirmiausia gilintis į vidines priežastis, kodėl sistemoje nevyksta giluminiai pokyčiai. Vieną tų priežasčių A. Kulakauskas įvardijo. Visus pakitimus planuojant trūko esminės grandies, kuri būdinga demokratinėms visuomenėms, o ypač nuo senų laikų autonomijos ar savivaldos principais veikiančioms mokslo bendruomenėms – tai pačios akademinės bendruomenės ir visuomenės dalyvavimo tuos pertvarkymus organizuojant. Akademinės bendruomenės vardu ligi šiol kalbėdavo „akademinis elitas“, o visuomenės balsui atstovavo už mokslą ir studijas atsakin-

Alternatyvius aukštojo mokslo plėtros planus pristatė dr. Tomas Žalandauskas ir prof. Adomas Butrimas

gi valstybės pareigūnai. Ar paprastas dėstytojas, docentas, profesorius Lietuvoje žino, dėl ko ginčijamasi tose diskusijose, o jei žino, tai ar jo balsas pasieks dangų?

Būtų geriausia, jei į šį A. Kulakausko klausimą atsakytų patys universitetų žmonės, kuriems *Mokslo Lietuva* suteikia tokias galimybes. Blogybė ta, kad mokslo bendruome-

nė suvokiama kaip mechaniška sistemos darbuotojų visuma, tačiau toje bendruomenėje nėra jokio bendrumo. Be mokslo ir studijų institucijų bendruomenės beprasmė svarstyti esminius tos bendruomenės klausimus, kurie paprasčiausiai praužia pro ausis kaip nereikšmingos smulkmenos. Iš tiesų tai dažniausiai esminiai dalykai, be kurių normaliai negali funkcionuoti visa sistema.

A. Kulakauskas ir siūlo apsispręsti: ar toliau modifikuosime esamą sistemą, kurios padėtis jau nėra tragiška. 5, gal net 10 metų dar tikriausiai nebankrutuos, bet galiausiai liksime prie suskilusios geldos. Juk ir dabar kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Skandinavijoje, galime išgirsti: Lietuva tegul rengia bakalaurus, o magistrai ir daktarai tegul studijuoja kitų Europos šalių universitetuose. Ko gero, tai ir požiūris į Lietuvą, stebint ir vertinant iš šalies, kad ir kaip mums nepatiktų tokios išvados.

Trys žingsniai, kuriuos būtina žengti

A. Kulakauskas pateikė tris svarbiausius siūlymus, kurie būtinai turi būti įgyvendinti artimiausiu metu, jei nenorime likti prie suskilusios geldos. Pirmas siūlymas: **pakeisti visos**

valstybes, nes dabartinėmis sąlygomis medikus rengiame Norvegijai, informatikus – Vokietijai, geriausius šalyje parengtus specialistus už ačiū atiduodame JAV.

A. Kulakauskas siūlo pagalvoti ir apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatą geriausiai besimokantiems užtikrinti nemokamą mokslą. Tai buvusios epochos reliktas, galintis tiktai nebent gerovės valstybei, bet ne mūsų sąlygomis, nes dabar jis iškreipia santykius visuomenėje, deformuoja aukštųjų mokyklų veiklą.

Antrasis principas: **būtina sustiprinti universitetinių aukštųjų mokyklų mokslinę intelektinę bazę ir materialinę infrastruktūrą**. Kad ir ką kalbėtume, bet ligi šiol aukštosiose mokyklose, teigia kalbėtojas, mokslas lieka antraeilis dalykas, o visa lemia studijos. Tai vis dar tarybinių laikų paveldas, kai moksliniai tyrimai šalyje buvo sutelkti mokslų akademijų institutuose ir kituose nepriklausomuose institutuose, o aukštosios mokyklos užsiėmė mokymo ir auklėjimo reikalais. Todėl siūloma sustiprinti mokslinę veiklą universitetuose, studijas traktuoti kaip teikiamas paslaugas.

Trečiasis pasiūlymas: **nacionaliniu mastu sukurti institutuotą socialinę bazę sukleistis akademinėi laisvei, profesiniams reikalams spręsti, tarp jų ir kokybės kriterijams nustatyti bei visavertei mokslo ir studijų institucijų autonomijai užtikrinti**.

Būtent tai yra Vakaruose, bet nėra Lietuvoje. Mūsų sukurto atstovaujamos institucijos yra deleguojama demokratiška, kurios geriausias pavyzdys, kalbėtojo teigimu, yra dabartinis Aleksandro Lukašenkos režimas kaimyninėje valstybėje. Eidami tuo keliu, dar daug ką galėtume tobulinti, bet juk ištis rūpi ne tas kelias.

Tikslas ir užduotys

Apsistosime ties Vilniaus dailės akademijos rektoriaus Adomo Butrimo išsakytais mintimis aukštojo mokslo plėtros planą rengiančių darbo grupių koordinaciniame susitikime. Priminsime, kad savąjį Aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 m. plėtros plano projektą rengė Lietuvos universitetų rektorių konferencijos, Pramonininkų konfederacijos ir Lietuvos studentų sąjunga. Šis projektas daugelio vertintojų suprantamas kaip LR Švietimo ir mokslo ministerijos darbo grupės rengtojo analogiško plano alternatyva.

A. Butrimo kalboje buvo pateikta keletas pasiūlymų, kuriuos priėmus, pasak pateikėjo, būtų galima esamą padėtį pradėti keisti suinteresuotoms pusėms norima linkme. Profesorius priminė, kad šalies universitetinio mokslo sistemoje yra 21 aukštoji mokykla: 10 universitetų, 5 valstybinės akademijos, 6 nevalstybinės aukštosios mokyklos. Neuniversitetinį sektorių sudaro 27 kolegijos. Visoje sistemoje 2004–2005 m. studijavo 190,7 tūkst. studentų.

Darbo grupės plane numatytas pagrindinis tikslas – didinti kokybišką aukštąjį išsilavinimą įgijusių Lietuvos gyventojų dalį, tenkinti visuomenės ir pavienių asmenų dabarties ir ateities poreikius, išsaugant tautinį ir kultūrinį tapatumą. Šio tikslo siekiant būtina įgyvendinti tris svarbiausias užduotis.

Pirmoji: reikia užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą ir žmogiškųjų išteklių tobulinimą. Todėl siūloma išlaikyti esamą studijų vietų skaičių, kad į aukštąsias mokyklas

Atkelta iš 1 p.

Iš Karaliaučiaus Lietuvą pasiekdavo druska, geležis, varis, alavas, prieskoniniai, vynas, alus ir kitos prekės.

Karaliaučiuje nuo seno gyveno daug lietuviškos kilmės žmonių, tad nieko nuostabaus, kad mieste buvo laikomos lietuviškos pamaldos, o tarp kunigų buvo ir lietuvių. Iš jų kilo pirmieji lietuviškosios raštijos kūrėjai. Bibliotekos direktorius J. Marcinkevičius priminė, kad iš 190 Karaliaučiaus spaustuvių, kurios veikė 1524–1540 m. lietuviškus leidinius spausdino net 23. Būtent Karaliaučius tapo ir pirmosios lietuviškos knygos lopšiu: 1547 m. šį mūsų kultūros istorijos žygdarbį padarė Martynas Mažvydas, išspausdindamas *Katekizmą*.

Vėliau šiame mieste buvo spausdinami Jono Bretkūno, Baltramiejaus Vilento, Simono Vaišnorio, Danieliaus Kleino, Pilypo Ruičio, Kristijono Donelaičio ir Liudviko Rėzos darbai, be kurių šandien sunku įsivaizduoti lietuviškosios raštijos aruodą. Karaliaučiuje buvo išleisti ir pirmieji lietuviški žurnalai.

Ten žuvo kultūros ir lituanistikos lobiai

Daugelis tų leidinių buvo saugomi Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje ir Prūsijos slaptajame archy-

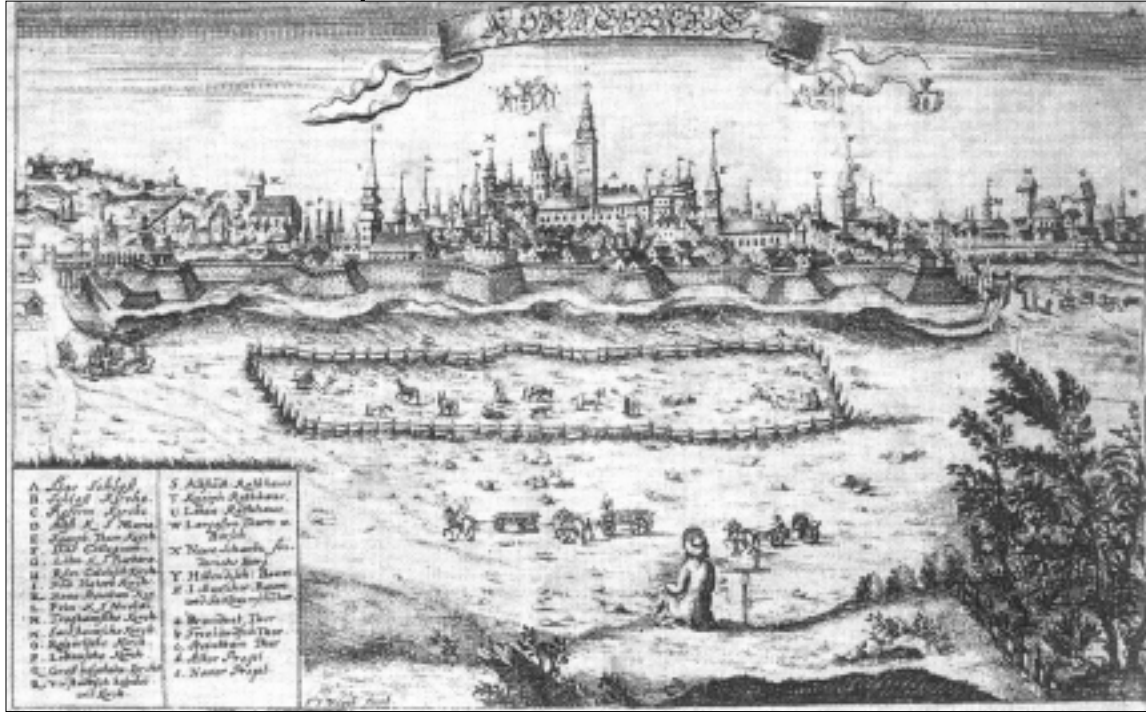

Karaliaučiaus miesto herbas

ve. Deja, 1944 m. rugpjūčio 20-ąją ir rugsėjo 2-ąją anglų ir iš Anglijos karinių aerodromų atskridusi amerikiečių aviacija intensyviai bombardavo miestą, o 1945 m. sausio–balandžio mėn. Karaliaučius buvo apsiaustas Sovietų Sąjungos kariuomenės... Sunaikinta daugybė kultūros vertybių, tarp jų ir lituanistikos, lietuvių kultūrai labai svarbių paminklų, archyvų ir raštijos paveldo relikvijų.

Kai kurias tų vertybių mėginta gelbėti. Prie to prisidėjo ir Lietuvos

Sukaktis, žadinanti atmintį

Karaliaučius senoje graviūroje

metais Kaliningrado universitete buvo įkurtas Lituanistikos centras, o vienoje iš miesto aikščių atidengtas Karaliaučiaus universiteto profesoriaus, ėjusio rektorius pareigas, Liudviko Rėzos paminklas. Lietuvos lėšomis į rusų kalbą išversta Liudviko Rėzos lyrikos knyga *Prutena*. Apie tai gana plačiai rašyta ir *Mokslų Lietuvoje* (2005 m. Nr. 14, 16).

Užmarštis pasiglemžia nepadarytus darbus

Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis priminė, kad dauguma lietuvių raštijos ir kultūros baruose bei visame krašte pasireikšusių Karaliaučiaus lietuvių, rašiusių ir leidusių knygas, buvo liuteronai. Vyskupas atkreipė dėmesį į istorinę paralelę, kurios mums nederėtų pamiršti: kai kalbame apie Lietuvoje išnykusią ar išnaikintą jidiš kultūrą, tai kaimyniniame Karaliaučiaus krašte juk taip pat turime panašią lietuvininkų kultūrą, kuri buvo drastiškai sunaikinta. Antrojo pasaulinio karo metais nuo 500 iki 700 tūkst. Karaliaučiaus krašto gyventojų buvo apsupti, išžudyti arba numarinti badu, bažnyčios išniekintos ir išgriautos. Tos barbarybės pėdsakai ryškūs ir šandien. Vyskupas kvietė ne ieškoti kaltųjų ar teisiųjų, nes viena tiesa dažnai gimdo kitą netiesą, bet mėginti daugiau mąstyti ir stengtis išsaugoti prisiminimus, puoselėti kaip lietuviškosios kultūros savasties

mokslininkai. Prof. Povilas Pakalnis surengė keletą Lietuvos mokslų akademijos archeografinių ekspedicijų į Karaliaučiaus kraštą. Ieškota senųjų spaudinių, lituanistinės archyvinės medžiagos. Jos pagrindu Lietuvos MA biblioteka ir kitos įstaigos parengė bei išleido ne vieną vertingą leidinį, eksponuotą ir Karaliaučiaus sukaktuvėms skirtoje parodoje.

Deja, po Antrojo pasaulinio karo Karaliaučiaus kaip lietuviškosios raštijos ir kultūros centro vertė labai sumažėjo. Nebeliko vietinių gyventojų, jie buvo iškeldinti. Į Karaliaučių, gavusi naują – Kaliningrado – vardą ir Rusijos srities centro statusą, buvo atkeldinti kiti gyventojai, kurie neturėjo nieko bendra su šiuo kraštu ir jo buvusiomis kultūrinėmis aspiracijomis. Pokarinis Kaliningradas – tai pilkas ir gana tipiškas beveidis sovietinės „kultūros“ pavyzdys. Naujieji atkilėliai didžiavosi gyvenantys ant buvusios militaristinės Prūsijos griuvėsių, visai nevargindami savo protų bent menkiausiomis pastangomis tyrinėti tą paveldą ar bent kiek daugiau juo domėtis. Iš tiesų tuo metu domėtis ir tyrinėti ne tik neskatinama, bet už tokias pastangas net persekiota. Bet koks dėmesys senajai iškariinei šio miesto ir krašto kultūrai buvo įtartinas, tokiems smalsuoliams grėsė dideli nemalonumai ir nieko gero nežadanti pažintis su saugumo organais.

Gražios kaimynystės pavyzdys

Subyrėjus Sovietų Sąjungai dideli pokyčiai vyko ir Kaliningrado srityje – jų negalima nepastebėti. Srities gyvenimą smarkiai veikia nepriklausomoje Lietuvoje ir kaimyninėje Lenkijoje vykstantys procesai. Kaliningrado sritis atsidūrė tarp dviejų Europos Sąjungos valstybių – keistas inkliuzas XXI a. Europoje. Kitaip nei skaidriame gintaro sarkofage amžiams įkalintų nepiktybiškų muselių, vorų, bičių ir žiogų inkliuzai, Kaliningrado sritis Europos kūne yra visiškai kitokio pobūdžio. Tai ne natūraliai susiklostęs geopolitinis darinys, bet Antrojo pasaulinio karo padariny, didžiųjų valstybių politikavimo ir prie Baltijos jūros gyvenančių tautų interesų bei istorinio teisingumo nepaisymo rezultatas. Svarbiausia – ir tai kelia realią grėsmę, palaiko šio krašto ateities nepibrėžtumą, – kad Kaliningrado sritis tebėra bene labiausiai militarizuota Rusijos Federacijos sritis, savotiškas militaristinis nesuspriktas Europos kūne.

Lietuvos Respublikos ekonominė ir kultūrinė politika Kaliningrado srities atžvilgiu galėtų būti laikoma gražios kaimynystės pavyzdžiu. Lietuvos lėšomis atstatyta Tolminkiemio bažnyčia, kuri neatsiejama nuo lietuvių pasaulietinės literatūros pradininko Kristijono Donelaičio vardo. Šiais Karaliaučiaus jubiliejiniiais

ir mentaliteto dalį. Kuo geriau suvoksime, kas per šimtmečius ir po Antrojo pasaulinio karo vyko šiame krašte, tuo geriau suvoksime ir save pačius, nes tai gyvoji mūsų istorinio bei kultūrinio paveldo dalis.

Vyskupas M. Sabutis dėkojo visiems, kurie rūpinasi to krašto paveldu, renka ir tyrinėja kultūrinę bei istorinę medžiagą, stengiasi visa tai išsaugoti ateities kartoms. Dėl šių tyrinėjimų ir darbų mūsų pačių savastis tampa brandesnė, kūrybiškesnė. Jei to nedarysime, tai nebepadarys niekas kitas. Užmarštis labai greitai pasiglemžia nepadarytus darbus. Galima tik pridurti, kad Mažoji Lietuva bus gyva tiek, kiek ji liks gyva mūsų darbuose ir mintyse, kiek bus reikalinga mūsų sąmonei.

Vilko vaikų tragedija

J. Marcinkevičius priminė dar vieną labai skaudų šio krašto ryšį su Lietuva – per „vilko vaikus“. Tai per Lietuvą ėję duoneliaudami alkani ir apiplyšę, be tėvų ir namų likę Rytprūsių vaikai. Vokietijoje po karo šia tema pasirodė nemažai knygų, prisiminimų. Lietuvoje veikia bendrija *Edelweiss – Wolfskinder*. Jos pirmininkė Alfreda Kažukauskienė (Luise Quitsch) dalyvavo parodos atidaryme ir Karaliaučiaus sukakties minėjime. Ji yra gimusi Rytprūsijoje ir tebeatsimena, kaip 1944 m. vasarą anglai bei amerikiečiai bombardavo Karaliaučių. Luizos Alfredos tėvų namas buvo už 24 km nuo Kionigsbergo Kuršių nerijos link. Matė, kaip liepsnoja didelis gražus miestas, prie jų gimtųjų namų krūto degančio miesto pelenai. Ypač baisios buvo padegamosios fosforinės bombos, kurios viską degino ir tirpdė: liepsnojo asfaltas ir namų sienos.

L. A. Kažukauskienė prisimena, kaip vaikystėje važiavo per sugriautą ir sudegintą Karaliaučių. Protarpiais pasigirdavo minų ar uždelsto veikimo bombų sprogdimai. Nuo vieno sprogdimo pasibaidė arkliai ir karieta įvažiavo į milžinišką dar išlikusią vitriną. Ligi šiol akyse stovi į šalis lekiančios stiklo duženos ir karieta su arkliais vitrinėje.

Prisimena ir nuožmią miesto kovą su jį apsupusia sovietų kariuomene. Vokiečiai ilgai laikė transporto koridorių iš Kionigsbergo į Pilau (dabar – Baltijskas), per kurį buvo gabenami sužeistieji ir civiliai gyventojai. L. A. Kažukauskienė prisimena pirmą susitikimą su raudonarmiečiais. Daugelis jų buvo siaurakiai, iki kelių apmuturiuotomis kojomis, kai kurie jojo ant mažų ir labai apžėlusių arklių. Ligi šiol sakosi negalinti pamiršti nuo tų kareivių skludusio kvapo.

Atidarant Karaliaučiaus 750-ies metų sukakčiai skirtą parodą: Lietuvos MA bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas, Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis, bendrijos „Edelweiss-Wolfskinder“ pirmininkė Alfreda Kažukauskienė, bibliotekos direktorius Juozas Marcinkevičius ir Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dekanas prof. Domas Kaunas

Parodą aptaria Mažosios Lietuvos istorijos žinovai: dr. Algirdas Matulevičius, prof. Domas Kaunas ir Mažosios Lietuvos tarybos pirmininkas Vytautas Šilas

Karaliaučius 2005 m. liepos 1 d. mini savo 750-metį

Rusams užėmus Karaliaučių, ten buvo likę apie 100 tūkst. gyventojų. 1948 m. vieni buvo deportuoti, kiti mirė iš bado, liko 20–30 tūkst. gyventojų. Nors jau buvo pasirašyta Potsdamo taikos sutartis, bet masinis vietos gyventojų genocidas tęsėsi. Ne visi nuo tėvų atskirti Rytprūsių vaikai pateko į vaikų namus (kur taip pat tekdavo baidauti; rusai teisinosi, kad ir Rusijoje nesočiai gyvenama, todėl „mažųjų fašistų“ maitinti nesą iš ko). Vaikų namuose vokiečiai buvo mokomi dainuoti *Ir platus gi kraštas mūs gimtasis* (dainuodavo „iškalę“ žodžius, nesuprasdami žodžių reikšmės), šlovinti Staliną ir keikti Hitlerį.

Tie badaujantys vaikai išgirdo, kad yra toks laimės kraštas – Lietuva, kur apstu duonos. Ir traukė į ją Lietuvą, kai kurie ją pasiekė. Už duoną tekdavo atidirbti. Tiems vaikams prigijo *vilko vaikų* vardas. Kai kurie iš jų Lietuvoje pritaipo, gavo lietuviškus vardus ir čia pamažu įsitvirtino. Nuo 1951 m. jiems buvo leidžiama išvykti į Vokietiją, bet ne visi galėjo įrodyti esą vokiečiai.

Daugelis jų taip ir liko Lietuvoje, pamiršo savo tikruosius vardus, savo kalbą ir gimtąsias vietas. Kai kurie dar atsimeina greta lietuviškų vardų kadaise buvę vadinami Kurtu ar Hansu. Ligi šios dienos tebeieškoma jų giminių Vokietijoje.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, tokio nepavydėtino likimo žmonės susibūrė į bendrąją *Edelweiss – Wolfskinder*. Lietuvoje įregistruota 260 tokių asmenų. Iš jų šiandien tebegyvena 114. Gal 10–15 dar nėra pamiršę gimtosios vokiečių kalbos. Kitiems sunku ją net išmokyti, nes liko beraščiai, nelankę net lietuviškų mokyklų, mat vokiečių vaikams mokytis buvo neprivaloma. Apie 100 *vilko vaikų* grįžo į Vokietiją, atgavo pilietybę, tikrąsias pavardes, vardus, sužinojo tikruosius gimimo metus. Neretai tokių žmonių lietuviškame pase įrašyta vienokia pavardė, vardas ir kiti asmens duomenys, o vokiškame pase – tikrieji duomenys. Vis dėlto šie žmonės dabar jaučiasi tvirtesni, nes gali nebeslėpti savo praeities. Jie gali pasirinkti šalį, kurioje norėtų gyventi – Lietuvą arba Vokietiją.

Kad ir ką sakytume apie *vilko vaikus* ištikusį likimą, bet Lietuvos dėka jie išgyveno ir dabar jaučiasi susiję su mūsų šalimi. Anot L. A. Kažukauskienės, labai gerai, kad Lietuva neužmiršta Karaliaučiaus krašto, lietuviškosios rašto kultūros lopšio.

Pirmiausia tai Mažoji Lietuva

Taigi Karaliaučius savo natūralų gyvenimą gyvavęs 690 metų, 1945-aisiais pradėjo visai kitą istorijos tarpinį, kuris tęsiasi 60 metų. Tačiau tai

jau visai kitos valstybės ir kito miesto gyvenimas.

Pasak Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dekaną prof. Domo Kauno, Karaliaučius – tai ne vien Kionigsbergas ir Kaliningradas, bet pirmiausia Mažoji Lietuva, senosios prūsų tautos žūties vieta. Šis kraštas skaudžiausiu būdu susijęs su lietuvių tautos vardu ir likimu. Taip pat jis persipynęs su vokiečių, rusų ir lenkų tautų likimais. Visų šių tautų atstovams, mąstantiems žmonėms, šio krašto likimas skaudus, reikalaujantis ne tik apmąstymų, bet ir tam tikrų sprendimų. Jau pats faktas, kad Karaliaučius, dabartinis Kaliningradas, ryžosi minėti šį savo jubiliejų, daug reiškia. Vadinasi, evoliucija vyksta. Mąstantys žmonės nori matyti savo kraštą gražiai gyvenantį, tampantį Europos dalimi.

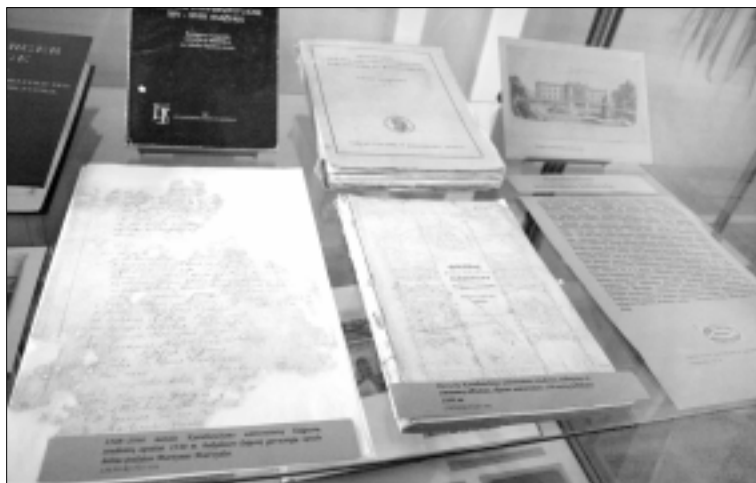
Prof. D. Kaunui tenka daug bendrauti su vokiečiais. Ir ką gi profesorius iš jų girdi? Vokiečiai nenori minėti Mažosios Lietuvos ir Prūsų Lietuvos vardo! Kodėl? Todėl, kad pavadinimuose yra žodis Lietuva. Vokiečiai nespriešina Mozūrijos vardo minėjimui buvusiuose Rytprūsiose, nes toje sąvokoje nėra Lenkijos vardo. Taip pat ir lenkų akademinėje spaudoje nerasia Mažosios Lietuvos vardo, nebent tai retos išimties.

Pasikeitė laikai, ir niekas nesiūlo iš

naujo perkarpyti Europos žemėlapių, bet istorinės atminties dalykų nereikėtų ištrinti. Karaliaučiaus krašte daug kur dunkso tikra dykra: bažnyčios ir senų pastatų griuvėsiai, buvusių tiltų liekanos. Tačiau kritiškai dairydami į anapus Nemuno esančias ir akį baidančias blygbes, kartais pasisukime ir į šiapus Nemuno vykstančius reiškinius. Lieka tik pritari dekanui: juk ne Maskvos politrukai griovė Priekulės bažnyčią, nusiaubė senąsias Klaipėdos kapines, o šiandien su minų ieškikliu niokoja senąsias miškų kapinaites. Plaškių bažnyčios stogą ardė ne kas kitas, o rajono meras, kuriam reikėjo čerpių savo namo stogui apdengti. Visa tai daro saviškiai, matome baisų nužmogėjimą. Apie tai ir siūlo pirmiausia susimąstyti prof. D. Kaunas. Taigi norėdami gelbėti tai, kas anapus Nemuno, turėtume taip pat gerai pagalvoti, kas vyksta šiapus. Turime atstatyti, ką patys esame sugriovę. Būtina protinti žmones, ugdyti jų supratimą, žadinti sąžinę.

Tai štai kokios mintys kilo ir nuskambėjo tą, istoriko dr. Algirdo Matulevičiaus žodžiais tariant, Didžiosios ir Mažosios Lietuvos jungties dieną, minint Karaliaučiaus 750 metų sukaktį Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.

Gediminas Zemlickas

Karaliaučiaus sukakčiai skirtoji paroda Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje

LIETUVOS VETERINARIJOS AKADEMIJOS GYVULININKYSTĖS INSTITUTAS

skelbia viešą konkursą tyrėjo (-os) vietai užimti:

Gyvūnų mitybos ir pašarų skyriuje – 1 vieta.

Pretendentai pateikia: prašymą direktoriaus vardu, mokslo cenzą ar mokslo kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus (diplomus), mokslinių publikacijų sąrašą ir kopijas, gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą, užpildytą tyrėjo atestacinę anketą.

Informacija teikiama ir dokumentai priimami mėnesį nuo paskelbimo datos adresu: LVA Gyvulininkystės institutas, R. Žebenkos g. 12, LT-82317 Baisogala, Radviliškio r., tel. (8 ~ 422) 65383.

Direktorė

PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą užimti šias etatines vietas:

**mokslo darbuotojo – 2 vietos;
vyresniojo mokslo darbuotojo – 1 vieta.**

Prašymus ir dokumentus direktoriaus vardu mėnesį po paskelbimo dienos priima instituto mokslinis sekretorius adresu: Puslaidininkų fizikos institutas, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, tel. (8 ~ 5) 261 9821.

Direktorius

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

2005 m. gruodžio 9 d. 14 val. Instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) bus ginama VIDOS ČASAITĖS daktaro disertacija „Glicino betaينو katabolizmo *Arthrobacter genties bakterijose tyrimas*“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04P).

Biochemijos mokslo krypties taryba:

pirmininkas – habil. dr. Rimantas Steponas Nivinskas (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

nariai:

doc. dr. Algimantas Paulauskas (Vytauto Didžiojo universitetas, biomedicinos mokslai, ekologija ir aplinkotyra, 03 B);

doc. dr. Edita Sužiedelienė (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

habil. dr. Juozas Staniulis (Botanikos institutas, biomedicininiai mokslai, biologija, 01 B);

dr. Mindaugas Valius (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

oponentai:

prof. dr. Donaldas Čitavičius (Vilniaus universitetas, biomedicininiai mokslai, biologija, 01 B);

dr. Daumantas Matulis (Biotechnologijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Su daktaro disertacija galima susipažinti Vilniaus universiteto ir Biochemijos instituto bibliotekose.

Direktorius

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETO ŽEMĖS ŪKIO INŽINERIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į Technologijos mokslų srities Aplinkos inžinerijos ir kraštotvarkos krypties dieninę ir neakivaizdinę doktorantūrą:

**Laukininkystės skyriuje – 1 vieta;
Energetikos skyriuje – 1 vieta (neakivaizdinė doktorantūra).**

Stoti į doktorantūrą gali asmenys, turintys kvalifikacinį magistro laipsnį (arba vienpakopių studijų aukštojo mokslo diplomą).

Asmenys, pageidaujantys stoti į doktorantūrą pateikia:

– prašymą direktoriaus vardu, kuriame nurodo doktorantūros kryptį ir skyrių;

– magistro kvalifikacinio laipsnio (arba vienpakopių studijų aukštojo mokslo) diplomo ir jo priedų kopijas;

– mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas;

– dviejų mokslininkų rekomendacijas;

– kūrybinės ir mokslinės veiklos aprašymą;

– mokslinį referatą, kurio temą gali pasiūlyti atitinkamas instituto padalinys;

– paso paskutinio lapo arba asmens tapatybės kortelės kopiją;

– sveikatos pažymėjimą.

Dokumentai priimami Instituto raštinėje per dešimt dienų po paskelbimo (Instituto g. 20, Raudondvaris, Kauno r., tel.: (8 ~ 37) 549 366, 449 556, el. paštas: institutas@mei.lt).

Direktorius

Pradžia Nr. 18

Profesorius dr. Manfredas Kleinas (Manfred Klein) daug metų dėstė Bylefeldo (Bielefeld) universitete (Fachhochschule), dabar gyvena Austrijoje, bet daug jėgų ir laiko skiria Lietuvos etnologijos tyrinėjimams. Su prof. dr. Manfredu Kleinu kalbamės apie Mažąją ir Didžiąją Lietuvą.

Tyrinėtojų praverčia ir subjektyvūs vertinimai

Geriamasis profesorius Manfredai, kiek plačiai ir giliai etnologų surinktoje medžiagoje atsispindi lietuvių tradicinės kultūros, kaimiškosios kultūros realijos? Gal sukauptų duomenų nepakanka, o daug vertingų dalykų negrįžtamai nugrimzdo į praeitį? Kitaip tariant, ar daug yra tyrinėtojų jau nebesiekiamų vertybių? Ar pakako archyvinų bei rašytinių duomenų kad ir Jūsų su kolega Gerardu Baueriu knygoms?

Tyrinėtojų labai padeda ir žmonių atsiminimai, o jų yra gana daug. Kunigai, mokytojai rašė savo prisiminimus. Žinoma, visus šiuos šaltinius reikia vertinti kritiškai. Jie subjektyvūs, tačiau sugebėti vertinti asmeniškai, savitai – labai vertinga savybė.

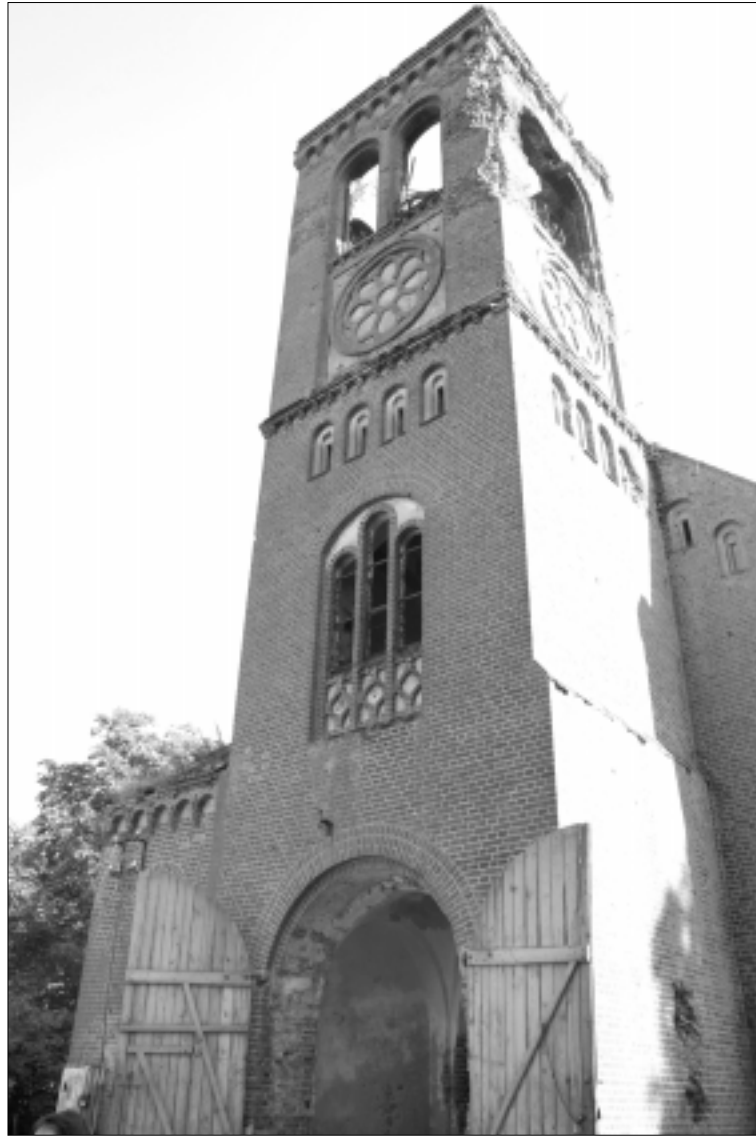
Daugelio subjektyvių prisiminimų požūrių, vertinimų visuma turėtų vesti į objektyvią tiesą. Kaip Jūs manote?

Visi mes žvelgiame į pasaulį, į aplinką ne visai objektyviai. Net ir apie istorikus pasakyčiau tą patį, nes jiems reikia interpretuoti. Be interpretacijų nebūtų mokslo. Atsiminimus rašantis žmogus juk rašo taip, kaip įvykius matė savo, o ne kitų akimis. Todėl jų raštus reikia vertinti ir interpretuoti kritiškai.

Išvertėte į vokiečių kalbą, parengėte spaudai ir išleidote vienos lietuviškos atsiminimų .

Taip. Agota Bartnykaitė-Savickienė nuo vaikystės aprašinėjo savo gyvenimą. Ji gyveno Užnemunėje, Kazlų Rūdos apylinkėse. Jos dieno-raštis man buvo tik išankstinė medžiaga, šaltinis būsimai knygai. Iš pradžių buvo nelengva pradėti skaityti rankraštį, parašytą užnemuniečių tarpe. Tiesa, greitai įpratau. Parašiau knygas pratarė ir išleidau *Böhlau* leidykloje. Tai labai autoritetinga ir didelė leidykla (turinti savo padalinius Kelne ir Veimare Vokietijoje). Joje leidžiama atsiminimų serija, daugiausia tai austrų atsiminimai. A. Bartnykaitės-Savickienės knyga šioje serijoje buvo 38-oji. Ir

Kuo pasauliui gali būti įdomus lietuviškasis paveldas (2)

Reikšmingas Mažosios Lietuvos paveldo objektas – Plaškių bažnyčia (Pagėgių savivaldybėje) – apverktinos būklės

pirmoji kitataučio autoriaus knyga.

Kas A. Bartnykaitės-Savickienės atsiminimuose Jus sudomino?

Man tai buvo svarbus šaltinis, nes ši moteris rašo apie valstiečių gyvenimą savo kaime. Pradeda nuo savo dar mergaitės įspūdžių. Rašo apie savo šeimą ir visą šeimyną, gimines Zana-vykuose. Apie visus pasakoja labai daug. Vertingi autorės atsiminimai apie kaimo siuvėjų ir kitų amatininkų gyvenimą. Antai siuvėjas eidavo iš kaimo į kaimą, apsistodavo pas ūkininkus ir jiems siūdavo drabužius. Ypač įdomu skaityti apie žmonių tarpusavio santykius, ryšius ir t. t.

Jums tai buvo nauja?

Vokietijoje, Austrijoje siuvėjai jau seniai nebevaikšto po kaimus. Tiesa, mano vaikystės metais Vokietijoje siuvėja kartais mus dar aplankydavo, bet retai. O kad į kaimą būtų atėjęs stalius – visiškai neįsivaizduojama. Lietuvos Užnemunėje tai buvo įprasta: reikėjo statyti ar dėti langus – ateidavo stalius, dažniausiai žydai.

Ar žydai žmogus?

Lietuvos senojo kaimo žmonių santykiai su žydais verti atskiro ir išsamaus tyrinėjimo. Ar Jūs tuo domėjotės?

Knygoje *Senoji Lietuva* yra atskiras skyrius apie žydus ir čigonus. Ži-

noma, tie santykiai buvo skirtingi, bet mums rūpėjo pirmiausia lietuvių požiūris į tų tautų atstovus kaip į kitos kultūros žmones. Vertinimo kriterijus: *mūsų žmonės* ir *visi kiti*. Vadinasi, žydai – ne žmogus. Mes – žmonės, o jis – žydai. Tas pats ir kalbant apie čigonus, nors jų Lietuvoje buvo palyginti nedaug.

Ko gero, reikėtų tam tikro paaiškinimo, nes kai kam galėtų atrodyti, kad lietuviai buvo tikri nacionalistai, net šovinistai žydų ir čigonų atžvilgiu. Matyt, tuose vertinimuose reikėtų turėti galvoje opoziciją „savas-svetimas“?

Taip, būtent. Šovinizmas čia niekuo dėtas. Sąvoka *žmonės* yra istorinė. Kunigaikščių laikais valstiečiai lotyniškai buvo vadinami *homines*, t. y. *žmonės*. Todėl valstiečiai save laikė *žmonėmis*, o visi kiti buvo arba *ponai*, arba *pirkliai*, *kunigai*, *vokiečiai*, *žydai*. Visi jie nebe žmonės, žmonės – tik valstiečiai. Tai neturi nieko bendro su šovinizmu.

Kur dėsimas sąvoka „liaudis“ – vokiškai „das Volk“?

Man regis, valstiečiai šios sąvokos nevartojo. Senovėje apie svetus būdavo sakoma konkrečiai: *lenkas, rusas, čigonas*.

O vaistininkas?

Vaistininko atvejis įdomus. Vaistininkai dažniausiai būdavo vokiečiai arba žydai. Kaimo žmonės jų neširdavo, jiems būdavo tas pats. Panašiai su teisėjais, advokatais.

Žemaitijoje tarp Užgavėnių kaukių galime pamatyti ir vengro gydytojo ar vaistininko kaukę. Ar teko tyrinėti lietuviškas kaukes, gal jos mums taip pat galėtų atverti naujus pažinimo vartus?

Vengrų arba žydų kaukių būdavo. Vengrų Lietuvoje buvo labai nedaug, daugiausia tai galėjo būti „kromininkai“, kurie atveždavo įvairių prekių. Jie pasirodydavo retai, bet vietos žmonės turėjo būti labai įdomūs, todėl būdavo vaizduojami kaukėse.

Lietuvių kaukių tyrinėti man neteko. Knygoje *Senoji Lietuva* šiek tiek rašome apie jaunimo kultūrą, minime *vakaruškas*, kur jaunimas galėdavo susitikti, susipažinti, bendrauti. Paprastai tose *vakaruškose* sėdėdavo rūsti senutė, kuri budria akimi stebėdavo jaunimo išdaigas. Tačiau net ir tokia griežta priežiūra lietuviško kaimo neapsaugodavo nuo pavainikių vaikų.

Lietuvos etnologai buvo mano geriausi draugai

Su kuo iš Lietuvos etnologų Jums teko daugiausia bendrauti? Juk turėdavote tartis, išsiaiškinti sunkiai suprantamus dalykus?

Suprantama, lietuvių kolegų pagalba mums labai reikėjo, ypač tik pradėjus lietuviškos medžiagos etnologinius tyrinėjimus. Visada būdavo priimami draugiškai, gaudavome labai vertingų patarimų, ypač iš bibliografijos srities – tai mums buvo labai svarbu. Daugiausia teko bendrauti su Norbertu Vėliumi ir Vaciu Miliumi. Su V. Miliumi iki jo mirties buvome labai geri draugai.

Skaitytojams paaiškinsime, kad Vacys Milius mirė šių metų spalio 2 d., dar prieš šį pokalbį. Todėl iškiliam lie-

tuvių etnologui skirtas eilutes pridėjome jau skaitydami šio teksto korektūrą. Koks Jūsų atmintyje išliks Vacys Milius?

Jis buvo labai kolegiškas žmogus. Ne paslaptis, kad mokslo pasaulyje esama konkurencijos, mokslininkai vienas kitam neretai net nerodo savo paskutinių tyrinėjimų rezultatų. Bent jau Vokietijoje to esama. Labai stebėjau, kai pirmą kartą atvykome į Vilnių ir pirmą savaitę su G. Baueriu apsilankėme V. Milius namuose. Ir kolega Gerardas, ir aš V. Miliui buvome beveik nepažįstami, mums tarpininkavo Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra ir jos vedėjas Vitas Areška. Išivaizduokite mano ir Gerardo nuostabą, kai V. Milius mums iškart atvėrė savo kolekciją, bibliografijos, kartografijos rinkinius. *Jums reikia šito, šito ir ano*, – kalbėjo svetingasis V. Milius, dovanodamas mums savo knygų ir kitų leidinių. Jis labai džiaugėsi, kad atvažiavo žmonės iš Vokietijos ir domisi lietuvių kultūra.

Tiek aš, tiek kolega Gerardas, atvykę į Vilnių, būtinai susitikdavome su prof. V. Miliumi. Kartais ir V. Milius kreipdavosi į mane, kad Austrijoje pamėginčiau gauti jam reikalingų žinių ar paaiškinimų. Bendraudavome daugiausia laiškais iki pat jo mirties.

Jis buvo ne tik profesionalus etnologas, bet ir tikras etnologijos entuziastas. Jis pats labai daug dirbo *Europos etnologijos bibliografijai* (leidžiama Vokietijoje). Kasmet rašydavo lietuvių etnologijos bibliografiją ir siūsdavo ją į Vokietiją.

Vieną kartą V. Milius mus su Gerardu aplankė Bylefelde. Važiavome į Detmoldą, kur po Antrojo pasaulinio karo iki mirties gyveno Vydūnas – jis buvo ir palaidotas Detmoldo kapinėse. Man atrodo, kad Vydūno palaikai jau buvo perkelti į Lietuvą, bet Detmoldo kapinėse dar bestovėjo jo paminklas. V. Milius jį

Ar tai neprimena Mažosios Lietuvos likimo?

ir kitus paminklus fotografavo.

Detmolde taip pat aplankėme Vestfalijos muziejų po atviru dangumi. V. Miliui viskas buvo labai įdomu.

Lankiausi Vilniaus *Saulės* kapinėse dar kitą dieną po V. Milius laidojimo, bet kapo rasti neįstengiau. Žmonių nebuvo, tad nieko negalėjau paklausti. Man labai liūdna. Vacys Milius buvo tikra vaikščiojanti enciklopedija. Tereikėdavo ateiti ir jo paklausti. Akimirka kitą pagalvojęs, jis pateikdavo tikslų atsakymą. Išitraukęs popieriaus lapelį paduodavo: „Jau Jums užrašiau“. V. Milius dirbo iki paskutinės savo gyvenimo valandos. Su kolega Žilvyčiu Šakniu, kuris dabar vadovauja Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriui, V. Milius norėjo parašyti *Lietuvių etnologijos žodyną*. Iš manęs išprašė *Austrų etnologijos žodyną* – labai retą knygą. Gavau ją antikvariate, V. Milius labai ja džiaugėsi.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mažosios Lietuvos paveldui skirtose konferencijose Lietuvos MA salėje: Vokietijos ambasados kultūros patarėjas Rolandas Hauptas (Roland Haupt), prof. dr. Manfredas Kleinas ir Mažosios Lietuvos tyrinėtojas dr. Algirdas Matulevičius

Įrašas keturiomis kalbomis ant lapteviečių paminklo

Mokslo Lietuva išsamiose publikacijose (2005-06-02 Nr. 11 ir 06-16 Nr. 12) supažindino skaitytojus su Laptevų jūros tremtinių brolijos Lapteviečiai ir Jakutijos lietuvių bendrijos Gintaras projektu Jakutske pastatyti paminklą Lietuvos tremtiniam, kentėjusiems ir žuvusiems 1942–1956 m. Jakutijoje. Tam Lietuvoje buvo renkamos lėšos, o 2002 m. gautas Jakutsko miesto mero Ilijos Michalčiuko sutikimas statyti paminklą. Paminklą sukūrė skulptorius Jonas Jagėla. Trūkstant lėšas paminklo gamybai ir gabnimui į Jakutską suteikė Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. vasarį.

Birželio mėn. paminklas buvo pagamintas ir parengtas transportavimui į Jakutską. Deja, iš Lietuvos jis taip ir nepajudėjo. Kas atsitiko? Apie tai kalbės su Laptevų jūros tremtinių brolijos Lapteviečiai nariu, Lietuvos mokslo tarybos patarėju dr. Jonu Puodžiumi.

Gerbiamasis Jonai Puodžiau, kokia juoda katė perbėgo kelią brolijos „Lapteviečiai“ paminklui, kodėl jis nepajudėjo iš Lietuvos? „Mokslo Lietuva“, plačiai garsinusi šį projektą anksčiau, jaučiasi atsakinga ir už jo tolesnį likimą.

Esame dėkingi Mokslo Lietuvai už dėmesį mūsų projektui. Brolijai labai svarbu kuo plačiau paskleisti informaciją jūsų skaitytojams. Kalbėjome anksčiau apie tai, kad paminklas baigtas ir rengiamas gabenti į Jakutską. Birželio 14 d. paminklą pašventino Alytaus dekanas Arūnas Užupis. Paminklo palydos vyko Alytaus bendrovės Sonetas ir Ko, kur jis ir pagamintas, teritorijoje. Dalyvavo būsrys lapteviečių iš Alytaus, Marijampolės, Vilniaus ir Kauno. Buvo malonu tarp svečių matyti ir Mokslo Lietuvos atstovą. Atrodė, kad viskas klostosi kuo puikiau.

Deja, jau birželio mėn. mus pasiekė nerimą keliančios žinios iš Jakutijos. Esą Jakutijos prezidentas jau prieštarauja tokio paminklo statybai ir nerekomenduoja Jakutsko miesto vadovams jo statyti. Taip pat nepritaria ir planuotoms Lietuvos kultūros dienoms Jakutske.

Ar gavote tokią oficialią informaciją?

Ne, šią Jakutijos prezidento nuomonę mums perdavė Jakutsko lietuvių bendrijos Gintaras pirmininkė Regina Trofimenko. Bet vėliau gavome Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos atstovo Jakutijoje N. Djakonovo laiško, skirtą Jakutsko merui, kopiją. Laiške aiškiai pasakyta, kad Rusijos Federacijos prezidento administracija, įvertinusi neigiamą Jakutijos valdžios nuomonę, siūlo neišduoti leidimo paminklo iš Lietuvos statybai Jakutske.

Oficialios informacijos nei iš Rusijos Federacijos, nei iš Jakutijos vadovų mes negauname.

Naujas paminklo gyvenimas

Ar mėginote gauti informacijos apie tai oficialiais kanalais?

Taip, šių metų pradžioje mūsų laišku, rašyti Rusijos Federacijos subjekto – Jakutijos respublikos – vadovams prezidentui ir viceprezidentui, liko be atsako. Lietuvos ambasadorius Rusijos Federacijoje ponas Rimantas Šidlauskas birželio 1 d. susitikime su Rusijos Federacijos Užsienio reikalų ministerijos pareigūnais perdavė Lietuvos ambasados notą ir informavo apie tremtinių organizacijos planus vasaros pabaigoje statyti paminklą Lietuvos gyventojams, nukentėjusiems nuo stalininių represijų. Rusijos Užsienio reikalų ministerijos pareigūnai tada pareiškė kuo skubiau nagrinėsiantys Lietuvos prašymą, tačiau oficialaus atsakymo ligi šiol nesulaukta.

Atkreipkime dėmesį: minėtame Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos atstovo Jakutijoje N. Djakonovo laiške, datuotame rugpjūčio 21 d., viena iš priežasčių dėl ko nerekomenduojama statyti paminklo lietuviams tremtiniam, nurodoma tai, kad Lietuva neradusi reikalo šio klausimo sprendimo suderinti su federaline valdžia. Akivaizdai netiesa, nes Lietuvos ambasadorius R. Šidlauskas dar birželio 1 d. apie tai informavo Rusijos Federacijos Užsienio reikalų ministeriją. Daromos įvairiausios klūtys, kad paminklas Jakutske nebūtų pastatytas.

Kaip jums atrodo, kodėl Rusijos Federacijos ir Jakutijos valdžia visiškai pakeitė savo poziciją ir paminklą Lietuvos tremtiniam Jakutske? Juk visais valdžios lygmenimis šis klausimas buvo suderintas.

Laikraštyje Jakutija birželio 16 d. išspausdintas straipsnis *Dovana, kurios Jakutske nelaukiama*. Ten labai aiškiai pasakyta, kad Jakutijos aukščiausiosios valdžios ir Jakutsko merijos pozicija dėl paminklo pasikeitė dėl pablogėjusių Rusijos Federacijos santykių su Lietuva. Esą priešastis ta, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus

Taip lapteviečių paminklas galėtų atrodyti Kaune, Karo muziejaus sodelyje

atsisakė vykdyti į Maskvą, kur gegužės mėn. buvo minimas Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-metis.

Kokios pozicijos laikosi straipsnio „Dovana, kurios Jakutske nelaukiama“ autorė?

Žurnalistė Tatjana Rudych rašo objektyviai ir apgailestauja, kad susiklostė tokia kebli padėtis. Autorė remia palankią lietuviams Jakutijos visuomenės, o ne valdžios poziciją.

Akivaizdu, kad Jakutijos gyvenimo procesai tebėra politikų rankose, ir apie kokią nors pilietinę visuomenę, visuomenės balsą dar anksti kalbėti šalyje, kur Lietuvos Prezidento atsisakymas gegužės mėn. vykti į Maskvą buvo įvertintas kaip incidentas.

Paminklo pašventinimo iškilmės ir palydos Alytuje šių metų birželio 19 dieną

Mes iš pat pradžių stengėmės nesieti politinių aktualijų vertinimų su tremtinių atminimo įamžinimu. Nepavyko. Jakutijos valdžia, kaip ir Rusijos Federacijos prezidento administracijos vadovai, visa tai tebesieja su dabartine politine padėtimi.

Tad kaip plėtojosi įvykiai?

Paminklas buvo kuriamas Jakutijoje kentėjusiems ir žuvusiems Lietuvos tremtiniam atminti. Dalis jų tebegyvena Jakutijoje. Todėl ant paminklo greta užrašo rusų, lietuvių ir anglų kalbomis, yra ir jakutiškas užrašas. Manėme, kad Jakutske tai bus ilgaamžis paminklas. To norėjo ir Jakutijos lietuvių bendrija Gintaras.

Štai mano rankose laiškas, kuriuo bendrijos nariai kreipėsi į Sacha Respublikos (Jakutija) ministrą pirminką Jegorą Borisovą, prašydami iš-

ta paminklui. Jakutijos tautybių reikalų ir federacinių santykių departamento vadovas A. Migalkinas taip pat sveikina šią mūsų idėją, žada paramą. Ir štai praėjus porai metų, kai paminklas buvo sukurtas ir beliko jį nugabenti į paskirties vietą, staiga viskas pasikeitė. Tiesa, A. Migalkinas ir dabar rašo, jog pagal galimybes padės, kad paminklas atsiedurtų Jakutske. Bet jo galios ribotos, jis negali išspręsti esminių klausimų: kas tą paminklą Jakutske turėtų priimti, kokia organizacija, kas pasirūpintų paminklo pastatymu ir apsauga.

Birželio mėn. į Jakutską paminklo statybos reikalais buvo nuvykęs Vilniaus Gedimino technikos universiteto Urbanistikos katedros docentas architektas Algis Vyšniūnas su Lietuvos kultūros ministro Vladimiro Prudnikovo rekomendaciniu laišku. A. Vyšniūnas įsitikino, kad Jakutijos žmonės ir Jakutsko merijos žemesnieji valdininkai norėtų paminklą matyti savo mieste, palankiai vertina šią idėją ir Jakutsko miesto vyriausiosios architektas N. Aleksejevas. A. Vyšniūnas pritarimą jautė iš paprastų žmonių, bet su aukštesnio rango asmenimis net negalėjo susitikti. Niekas neturėjo laiko priimti architektą iš Lietuvos. Jam buvo perduota, kad lietuviai gali transportuoti paminklą, o čia juo bus pasirūpinta.

Ką gi, jei paminklas Lietuvos tremtiniam Jakutijai nepriimtinas, tai gal ir nereikėtų per jėgą siūlyti. Tegul tai bus paminklas visiems Lietuvos tremtiniam.

Nepriimdama paminklo, Jakutijos valdžia išreiškė nepagarbą ne tik žuvusiems, bet ir išlikusiems Lietuvos tremtiniam, netgi likimo valia Jakutiją pasirinkusiesiems savo antrąja tėvyne.

Kai leidimą paminklui statyti Rusija atšaukė, jis įgijo naują, daug platesnę prasmę ir gali simbolizuoti bei vienyti visas Lietuvos tremčių aukas. Tad pastatykime šį paminklą garbingoje vietoje Lietuvoje.

Šio mūsų neįgyvendinto siekio nenorėčiau pavadinti nesėkme, greičiau atvirščiai – jis tapo apibendrinimu.

Juk simboliškas ir pats šio paminklo likimas dramatiškame mūsų gyvenime: dar nepastatytas paminklas jau turi savo istoriją. Jis tarsi atkartoja ir mūsų tremtinių likimus. Lietuvos pozicija šio paminklo atžvilgiu visą lai-

ką buvo aiški, nuosekli ir ori, mes savęs niekuo negalėtume kaltinti. Jei kas ir keičiasi, tai pirmiausia Rusijos aukščiausių vadovų, o pavymui – ir įvairaus rango žemesniųjų vadovų pozicija. Visa tai nepadaeda toliau plėtoti geranoriškų mūsų šalių ryšių.

Tai akivaizdu. O juk tai yra nekalbtųjų atminties įamžinimas, ir šį faktą reikėtų atsiesti nuo politikos ir tarpvalstybinių santykių. To siekėme, deja – nepavyko.

Kokia dabar yra paminklo būklė?

Šiais metais turime atsiskaityti Lietuvos valstybės biudžetui už lėšas, skirtas paminklui kurti ir nugabenti. Nusiuntėme laišką Lietuvos Respublikos Vyriausybei, prašydami leidimo paminklo gabnimui į Jakutską skirtas lėšas panaudoti jo pastatymui Lietuvoje. Sprendimo dar nėra, bet laukiame su viltimi. Siūlome pastatyti šį paminklą Kaune, Karo muziejaus sodelyje. Tinkamų vietų paminklui Lietuvoje rastume ir daugiau, apie jas reikia diskutuoti, svarstyti, nes laikas apsispręsti. Paminklas solidus, profesionaliai pagamintas, jis tikrai papuoš reikšmingą Kauno ar kito Lietuvos miesto vietą. Svarbu, kad jis pradėtų savo gyvenimą, bylotų apie labai sunkų mūsų istorijos tarpinį.

Lieka tik laukti?

Ne tik. Norime per spaudą ir kitais būdais pakviesti visuomenę diskutuoti. Savo siūlymus pristatome fotomaketais. Sumodeliavome šį paminklą Kaune, Karo muziejaus sodelyje bei Laisvės alėjos ir Vytauto prospekto sankryžoje netoli buvusių KGB rūmų, kur stovėjo Stalino paminklas. Laukiame išsamesnio aptarimo. Būtina rasti sprendimą, kuriam pritarėtų dauguma vertintojų.

O kokia šiuo atveju Kauno miesto valdžios pozicija?

Galutinio atsakymo dar nėra, bet gavome žodinį miesto mero Arvydo Garbaravičiaus pritarimą. Kodėl paminklą siūlome statyti Kaune? Nes pirmoji trėmimų banga 1941 m. pradedama būtent Kaune. Tremti daugiausia inteligentijos atstovai. Kauną itin skaudžiai palietė tie įvykiai. Žinoma, mums svarbi ir institucijų, kurios rūpinasi tremties vietų įamžinimo reikalais, pozicija. Jei Kauno vadovai atsakyty, esame numatę pasiūlyti vietas paminklui statyti Vilniuje. Tikėtų Tuskulėnų parko teritorija arba skverelis prie Genocido aukų muziejaus šalia Gedimino prospekto.

Ar paminklas turi būti pastatytas būtinai šiomet?

Šiomet mums buvo skirtos lėšos paminklo gamybai ir nugabnimui į Jakutską. Gavę iš Vyriausybės leidimą panaudoti atlikusias transportavimo lėšas, jomis prisidėjome miesto išlaidų paminklo pastatymui ir aplinkos sutvarkymui padengimo.

Kitąmet sukaks 65 metai nuo pirmosios trėmimų iš Lietuvos bangos pradžios. Liūdna sukaktis. Atsidūrę 1942 m. prie Laptevų jūros tremtiniai iš Lietuvos kaip tik ir priklausė tai pirmajai 1941 m. ištrėmtųjų iš Lietuvos bangai.

2006 m. birželio 14 d. galėtume ir atidengti šį paminklą. Toks paminklas būtų svarbus Kaunui. Norėtusi, kad jis stovėtų garbingoje vietoje, kur būtų dažnai lankomas. Štai kodėl mums svarbu pagarsinti šią problemą.

Galime neabejoti, kad šis paminklas bus dar vienas labai svarbus Lietuvos XX a. istorijos dramatos ir kančių įprasminimas. Sėkmės bei stiprybės lapteviečiams ir visiems geros valios žmonėms, kuriems rūpi, kad naujasis paminklas taptų dar vienu reikšmingu mūsų Tėvynės stiprybės simboliu.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Pradžia Nr. 18

Marijampolėje ir Želsvoje paminėtos Andriaus Botyriaus 160-osios gimimo metinės. Jis Lietuvių kultūrai ir mokslui nusipelnė gal ne tiek savo mitologijos tyrinėjimais, kiek 1871 m. išskirtinės svarbos įvykiu, kai į savo gimtinę Triobiškiuose iš Maskvos universiteto atsivežė du draugus, kalbininkus Filipą Fortunatovą ir Vsevolodą Milerį. Botyrių sodyboje ši trijulė užrašinėjo vietinių kaimo žmonių dainuojamas liaudies dainas ir kitą kalbininkams rūpimą medžiagą. Kas iš viso to išsirutuliojo, kokią įgavo mokslinę vertę, ir pasakojama šiame rašinyje.

Pateko į kalbos mokslo apyvartą

Nuo 1869 m. knygnešius Lietuvoje imta persekioti, gaudyti, o nuo 1870 m. jiems jau būdavo keliamos bylos. Štai tokiu vis stiprėjančių represijų metu F. Fortunatovo ir V. Milerio atvykimas į Suvalkijos kraštą, domėjimasis kaimo žmonių kalba ir dainomis rodė visai kitokią šių rusų tautos žmonių požiūrį į lietuvius. Kitoki, negu buvo išsikeriojęs apskrities ar gubernijos valdininkijoje. Maskvos universiteto kalbininkų ekspedicija, kuriai tuo metu gal nebuvo taikomos šis žodis, nes kasdieniame gyvenime viskas daug paprasčiau, – buvo ir tam tikras žmogiško solidarumo aktas, pagarbos paprastų kaimo žmonių gyvenimui išraiškos forma. Buvo akivaizdu, kad mokslo visai kitaip mąsto žmonės, inteligentijos ir kultūros pasaulio atstovai aiškiai skyrėsi nuo carinių įstaigų valdininkų ir ypač nuo prievartos struktūrų atstovų. Deja, kasdieniame gyvenime to meto lietuviams dažniausiai tekdavo turėti reikalų su pastaraisiais.

Esama nuomonių, kad Andrius Botyrius tikėjosi, jog maskviečiams filologams pavyks Triobiškiuose užrašyti lietuviškas dainas išspausdinti ir lotyniškais raidėmis. Nepavyko, dainos buvo išspausdintos rusiškais raidėmis, pateiktas ir rusiškas jų vertimas. Padaryta, ką tuo metu buvo įmanoma padaryti. Tās dainos tapo mokslinio pažinimo objektu, įėjo į kalbos mokslo apyvartą.

Tautinio pakilimo metais, kai vis daugiau Lietuvos šviesuolių įsitraukė į tikrą kovą – už teisėtoms priemonėms, ir slapta – už lietuvišką knygą, spausdintą lietuvišką žodį, valdžios

Iš užmaršties melsvųjų tolių (2)

Triobiškių kaime, kurio nebėra, prie išlikusios Botyrių sodybos

pastangomis išspausdintos „graždankos“ jau buvo vertinamos ir suvokiama kaip kėsinimasis į tautos prigimtą teisę turėti savo kalbą ir ją rašyti spausdintą žodį. „Graždankos“ buvo naikinamos, niekinamos; tai buvo ir tautos protesto forma prieš valdžios represijas. Tačiau viso to juk negalime taikyti Maskvos universiteto žiniose išspausdintoms, tegul ir rusišku raidėm, F. Fortunatovo ir V. Milerio užrašytoms lietuviškoms dainoms. Mokslas ėjo savo vidinio gyvenimo vaga ir darė, kas buvo reikalinga bei įmanoma to meto sąlygomis.

Nuo Lietuvos nutolo tik žemėlapyje

Šis iš pirmo žvilgsnio lyg ir neišskirtinis mokslinio gyvenimo faktas vis dėlto turėjo tąšą, apie kurią tikriausiai nesvajotojo nė patys to įvykio dalyviai. Jie sukūrė priežastį, kuri visam to meto kalbotyros mokslui davė labai reikšmingus padarinius. Bet visa tai įvyko vėliau, nes tam dar reikėjo subręsti ir patiems mokslininkams.

Iš Lietuvos į Maskvą grįžęs F. Fortunatovas tais pačiais 1871 m. išvyko tobulintis į Vakarų, nes kaip perspektyvus mokslininkas, rengdamasis profesūrai, turėjo įsisavinti geriausių to meto lyginamosios kalbotyros mokslo centrų patirtį. Leipcigas, Berlynas, Tiubingenas, Karaliaučius, Paryžius, Londonas. Kiekvienas iš šių miestų paliko savo pėdsaką mokslininko biografijoje. Karaliaučiaus uni-

versitete jis pasinėrė į lituanistikos rinkinius, senuosius rankraščius, turėjo progos bendrauti ir su geriausiu to meto lietuvių kalbos žinovu Frydričiu Kuršaičiu. Tiubingene tyrinėjo senovės indų literatūros paminklus, o jam vadovavo garsiausi to meto vokiečių kalbininkai. Leipcige didelį įspūdį F. Fortunatovui padarė dar jauno Augusto Leskyno (August Leskien) paskaitos. Gera proga tobulintis Berlyno ir Paryžiaus universitetuose, ypač naudingai jis praleido laiką Londone: mat Didžiosios Britanijos sostinėje buvo galima rasti ir atsidėti sanskritui, taip pat Vedų rankraščių tyrinėjimams.

Geografiškai lyg ir tolsta nuo Lietuvos, bet tik žemėlapyje. Iš tiesų visą tą laiką mokslininkas nuo lietuvių kalbos neatitrūko, o į ką visa tai išsilies, pamatysime F. Fortunatovui jau sugrįžus į Maskvą. Juk kad ir kaip gerai vertintume žymiųjų Europos centrų įtaką vėlesniems F. Fortunatovo darbams, ko gero, ne mažesnę vertę jo kaip mokslininko taptumui turėjo ta įsimintina kelionė į Lietuvą, kur vaišingų ir visai ne tokių jau pabrėžtinai kiekvieną žingsnį matuojančių suduviečių apsuptyje buvo galima atsidėti Liudvinavo tarmės tyrinėjimams.

Pirmasis, skaitęs lietuvių kalbos kursą

Apgynęs magistro disertaciją F. Fortunatovas 1875 m. buvo išrink-

tas Maskvos universiteto Indoeuropiečių kalbų lyginamosios gramatikos katedros docentu, o 1884 m. – profesoriumi. Vis dėlto prof. Algirdas Sabaliauskas mūsų žvilgsnį sustabdo ties gerokai ankstesne data: 1876 m. sausio 22-osios 10 valanda ryto, kai F. Fortunatovas Maskvos universitete pradeda skaityti savo pirmąją paskaitą. Lyginamosios kalbotyros istorijai tai reikšminga data, nes su ja galima sieti Maskvos lingvistikos

Kalbininkas prof. Olegas Poliakovas Marijampolės Petro Kriaučiūno bibliotekoje pasakoja apie savo kelią į Suvalkiją

mokyklos radimąsi, tarsi gimimo dieną. Ši mokykla plačiai pagarsės, o F. Fortunatovo paskaitos taps tikru traukos centru visiems lyginamosios kalbotyros tyrinėtojams, ypač jauniems talentams. Retas kuris išvengs F. Fortunatovo įtakos.

Gaila, tačiau net ir toks kalbos mokslo istorijos detektyvas kaip A. Sabaliauskas tik skėsteli rankomis, kai kalba pakrypstą į kitą būtent mums, lietuviams, tokių svarbų mokslinio gyvenimo faktą. Tai iki šiol neatsakytas klausimas, kada Maskvos universitete F. Fortunatovas pradėjo skaityti lietuvių kalbos kursą. Neįmanoma pasakyti ne tik tikslios valandos ir dienos, mėnesio, bet nežinomi net ir metai. Spėliota, kad tai įvyko XIX a. devintajame dešimtmetyje arba dar anksčiau. Lietuvoje gimęs Maskvos kalbininkas Grigorijus Benediktovas teigė, kad ta data laikytini 1878 metai. Dar pridursime, kad F. Fortunatovas buvo pirmasis Rusijos mokslininkas, pradėjęs universitete skaityti lietuvių kalbos kursą. Lyginamojoje kalbotyroje, indoeuropeistikoje jau buvo pastebėta, kad lietuvių kalba – tai gilesnių tyrinėjimų reika-

Kalbininkas akademikas Filipas Fortunatovas

linga medžiaga, stebėtinas nagrinėjimų objektas, teikiantis to meto kalbotyrai tikrų atradimų.

Kalbotyros žvaigždyno centre

F. Fortunatovui Maskvos universitete pradėjus skaityti lietuvių kalbos paskaitas, jo mokiniais tapo daugelis būsimųjų kalbotyros įžymiųjų, kurios iš F. Fortunatovo pasodintų daigų vėliau augino lituanistikos tyrinėjimų mokslo medį. Daugelį savo mokinių ir šalininkų F. Fortunatovas skatino domėtis ir studijuoti lietuvių kalbą kaip turinčią išskirtinę reikšmę kiekvienam slavistui, indoeuropeistui, lyginamosios kalbotyros atstovui. Ir ne šiaip studijuoti, bet jos mokytis iš pačių lietuvių, geriausiai – Lietuvoje. Tarp labiausiai pagarsėjusių F. Fortunatovo mokinių buvo Aleksejus Šachmatovas, Viktoras Požezinskis (Porzeziński), Grigori-

jus Uljanovas, Nikolajus Sokolovas, Dmitrijus Ušakovas, taip pat ir kitų šalių kalbininkai – Erichas Bernekeris iš Vokietijos, Josepis Mikola (Joseppi Mikkola) iš Suomijos, Holgeris Pedersenas iš Danijos, Olafas Brochas iš Norvegijos, Torė Torbjornsenas (Torbiörnsson) iš Švedijos, Aleksandras Beličius iš Serbijos ir kiti. Tai vis fortunatoviškosios aplinkos žmonės. O F. Fortunatovas buvo šio kalbos mokslo žvaigždyno centras, jam prigijo Maskvos lingvistikos mokyklos kūrėjo vardas.

Lietuvių studentų tautinio sąmonėjimo skatintojas

F. Fortunatovo lietuvių kalbos paskaitas lankė būsimasis Lietuvos prezidentas (1926 m., iki gruodžio 17-osios perversmo) Kazys Grinius, taip pat Marijampolės gimnazijos auklėtinis (1879–1887 m.), studijavęs Maskvos Medicinos universiteto fakultete (1887–1893 m.). Be medicinos mokslų studijų K. Grinius, kaip ir daugelis kitų lietuvių studentų, klausėsi prof. F. Fortunatovo lietuvių kalbos paskaitų, reikėsi Maskvos lietuvių studentų draugijos veikloje,

Prie Botyrių sodybos: prof. Olegas Poliakovas, dr. Milda Adomynaitė-Balčiūnienė, sodybos savininkai Apolonija Botyrienė ir Arvydas Botyrius bei marijampolietis Jakšys

o 1891–1892 m. jai net pirmininkavo. Klasikinę filologiją Maskvos universitete 1881–1885 m. studijavo ir Jonas Jablonskis. Tai, kad jis vėliau tapo žymiausių lietuvių kalbos normintoju, lietuvių bendrinės kalbos „tėvu“, galima išvelgti ir F. Fortunatovo įtaką. Bet apie tai dar bus progos prisiminti.

Apie F. Fortunatovą telkėsi ir Maskvos lietuvių studentų draugijos nariai. Juos traukė ne tik profesoriaus skaitomos lietuvių kalbos pasakaitos, bet ir pati šio mokslininko asmenybė, jo humanizmas. F. Fortunatovas prenumeravo Rytprūsiuose nuo 1883 m. leidžiamą *Aušrą* ir kitus draudžiamus lietuviškus spaudinius, mat kaip universiteto docentas, vėliau ir profesorius, turėjo tokią teisę. Per F. Fortunatovą tie draudžiamieji spaudiniai pasiekdavo ir Maskvos lietuvių studentiją. Tuo metu tai buvo ir lietuvių tautinio sąmonininko skatinimas.

Baltų ir slavų kalbų akcentologijos kūrėjas

Buvome užsiminę, kad F. Fortunatovo kaip mokslininko pradžia siejama su jo kelione į Lietuvą 1871 metais. Kuo galėtume pagrįsti šį gana drąsų teiginį? 1880 m. F. Fortunatovas paskelbė studiją *Apie lietuvių ir slavų kalbų lyginamąjį kirčio mokslą*, kuri tapo baltų ir slavų kalbų akcentologijos tyrimų pagrindu. F. Fortunatovui pavyko nustatyti kai kuriuos baltams ir slavams bendrus kirčiavimo dėsningumus. Jis taip pat ištyrė ir paskelbė senovės prūsų kalbos kirčio ir priegaidžių analizę, nustatė jų ryšį su lietuvių kalbos priegaidėmis. Daug nuveikė tyrinėdamas ir latvių kalbos priegaides. F. Fortunatovas suformulavo ir savo svarbiausią atrastą kirčio nukėlimo baltų ir slavų kalbose dėsnį, kuris mokslinėje literatūroje vadinamas Sosiūro ir Fortunatovo dėsniu. Pažymėsim, kad F. Fortunatovas ir šveicarų kalbininkas Ferdinandas de Sosiūras (Sausure) šį dėsnį suformulavo nepriklausomai vienas nuo kito.

Dabar išiklausykime, ką teigia kalbotyros prof. Olegas Poliakovas. Jo manymu, baltų ir slavų kalbų akcentologijos kūrėjas F. Fortunatovas būtent Sūduvoje, Liudvinavo apylinkėse, galėjo girdėti kaip skiriasi lietuvių kalbos priegaidės. Buvo gerai pasirengęs girdėti, nes Maskvos universitete ne vieną valandą praleido su Andriumi Botyriumi. Nagrinėjo Liudvinavo tarties priegaides ir kitas tos kalbos subtilybes. Labai panašias priegaides F. Fortunatovas rado ir senovės indų Vedų kalboje.

Ar ne tada jam į galvą ir šovė mintis, kad indoeuropiečių prokalbėje, kaip ir Vedų sanskritė ir lietuvių kalboje, taip pat turėjo būti dvi priegaidės. Tačiau jeigu Vedų sanskritas jau buvo seniai mirusios tautos kalba, išlikusi vien senuosiuose šaltiniuose, tai lietuvių kalba – tikras stebuklas! – buvo gyvų žmonių gyvoji kalba. Šis nuostabus atradimas F. Fortunatovą, ko gero, ir aplankė tos įsimintinos ir kalbotyrai tokios svarbios, gal net lemtingos kelionės į Lietuvą metu.

Suaugo į emocinį ryšį

Ir štai kas dar įdomu. Lietuvių kalbą Lietuvoje XIX a. pirmieji pradėjo tyrinėti vokiečių kalbininkai – Augustas Šleicheris (Schleicher), Ferdinandas Neselmannas (Nesselmann), Adalbertas Beczenbergeris (Bezenberger), Augustas Leskynas ir kiti. Vis dėlto ne vokiečių kalbininkai tapo tradicijos Lietuvoje tyrinėti

lietuvių kalbą pradininkais. Tuo pradininku tapo būtent F. Fortunatovas, jis su lietuvių kalba ir lietuvišiais suaugo giliais emociniais ryšiais. Savaip nuostabus dalykas, neišvengiamai keliantis daug klausimų kiekvienam smalsesniam ir lietuvių kalbos istorija bent kiek besidominčiam žmogui. Geras indoeuropeistas ir baltistas būtinai turi studijuoti ir tyrinėti lietuvių kalbą Lietuvoje, – toks buvo gal ne oficialus, bet principinis F. Fortunatovo reikalavimas. Fortunatoviškasis imperatyvas, pasakytume šiandien.

Praėjus daugiau kaip 20 metų F. Fortunatovo raginimu bei jo imperatyvu lietuvių kalbos tyrinėtojų, tarsi į indoeuropiečių prokalbės Mėką, pabiro lyg iš gausybės rago. Tai vis F. Fortunatovo mokiniai arba į jo mokinių tyrinėjimų orbitą įtraukti kalbininkai – Viktoras Požezinskis (1892, 1893 ir 1894 m. vasaromis), Nikolajus Sokolovas (1901, 1912–1914 m.) bei kiti. Savotiškas paradoksas, kad pats F. Fortunatovas į Lietuvą tebuvo atvykęs tik tą vienintelį kartą su A. Botyriumi ir V. Milleriu. Tačiau nuo lietuvių kalbos reikalų nenutolo, net priešingai. Vyko visai kaip tame rytietiškame priezoje: jei kalnas neina pas Mahometą, tai Mahometas eina prie kalno... Maskvoje daugėjant lietuvių studentų, F. Fortunatovas nepraleisdavo progų su jais pabendrauti, nes profesorius labai domino lietuviškosios tarmės, tai jis stengdavosi tų tarmių ypatybes patirti iš lietuvių studentų. Atvykę iš įvairių Lietuvos vietų F. Fortunatovui jie buvo gyvas kalbos šaltinis, įvairių tarmių atstovai.

O viskas prasidėjo nuo kelionės į Lietuvą

Būtent V. Požezinskis 1902 m. po F. Fortunatovo ėmė vadovauti Maskvos universiteto Indoeuropiečių kalbų lyginamosios gramatikos katedrai, kur dirbdamas išugdė ne vieną kalbotyros garsenybę. Tarp jų – Nikolajų Trubeckojų, Romaną Jakobsoną, Michailą Petersoną ir daugelį kitų. Savo ruožtu M. Petersonas į platų kalbotyros gyvenimo kelią išlydėjo savo mokinius, kuriuos savo mokytojais laiko jau dabartiniai kalbininkai. Tarp žymiausių M. Petersono mokinių paminsime keturis Rusijos mokslų akademijos tikruosius narius – Borisą Serebrenkovą, Jurijų Stepanovą ir Vladimira Toporovą (abu pastarieji yra Vilniaus universiteto garbės daktarai) ir Viačeslavą Ivanovą.

Regis, visų jų paskaitų yra tekę klausytis ir Olegui Poliakovui. Vadi-

Botyrių giminės palikuonis Vytautas Mešlius rodo į Šešupės senvagę, kur maudydavosi Andrius Botyrius, Filipas Fortunatovas ir Vsevolodas Mileris

nasi, galime kalbėti apie gyvą ir nutrūkusią fortunatoviškąją kalbos mokslo tradiciją. Jos dėka F. Fortunatovas mums tampa ypač artimas, lyg būtų mūsų amžininkas.

– O viskas prasidėjo Fortunatovo kelionės į Lietuvą metu.

Šią kone sakralinę frazę pirmą kartą O. Poliakovas tvirtina išgirdęs iš prof. N. Širokovo lūpų 1982 m., kai Maskvoje pradėjo aspirantūros studijas.

Kartojo Filipo Fortunatovo kelią

Su O. Poliakovu šių eilučių autorius pažįstamas nuo 1982-ųjų, kai jaunas aspirantas atvyko iš Maskvos į Vilnių, o paskui važiavo į Sūduvą, tuomet vadintą Suvalkija, studijuoti vakarų aukštųjų tarmės. Tos pačios, kurią Liudvinavo apylinkėse vietinius žmones girdėjo kalbant F. Fortunatovas ir V. Mileris. Šia prasme jokios sorbonos ar oksfordai neatstos kalbininkams suvalkiečių teikiamą pamoką. Paprasti kaimo žmonės savo muzikalia tartimi kalbininkui gali suteikti tokių kalbos ir tarties lobių, kuriems nepriyls jokia muzika ir jokie lobiai. Taip teigia O. Poliakovas, dabar jau profesorius, kuris žino, ką sako, nes turėjo progų pasitobulinti daugelyje geriausių Europos universitetų.

Taiigi ne Maskvos, Greifsveldo, Heidelbergo, Oksfordo, Kembridžo, Sorbonos, Stokholmo, Vienos, Zalcburgo, Dublino ar kiti universitetai, kuriuose O. Poliakovui teko studijuoti, tobultintis, skaityti paskaitas ar dalyvauti konferencijose, yra svar-

biausia gyvenimo mokykla. Svarbiausias O. Poliakovui, kaip tvirtina jis pats, yra laikas, praleistas Suvalkijoje – jį profesorius vadina geriausiu savo gyvenime.

Savo tuometinio gyvenimo kontrastais O. Poliakovas tikriausiai niekuomet nesiliaus stebėtis ir žavėtis. Praėjus 111 m. nuo F. Fortunatovo ir V. Millerio ekspedicijos į Suvalkiją, Triobiškių kaimą, kur savo maskviečius draugus pasikvietė Andrius Botyrius, O. Poliakovas tarsi pakartoja šių žymių kalbininkų kelią Suvalkijoje, aišku, nuoširdžiai žavėdamasis pirmtakais.

Baraginės universitetas

Pats savimi stebisi: vieną dieną Maskvoje gėrė arbatą su kalbotyros pasaulyje žinomais profesoriais ir akademikais, o kitą dieną jau klausėsi ne mažiau garbingų savo mokytojų – Suvalkijos kolūkiečių. Kartais jis juos vadina kapsukiečiais, bet ne dėl to, kad sovietmečiu Marijampolė buvo pervadinta Kapsuku, o todėl, kad vietos gyventojai sako *kap ir tep*.

Filologijos aspirantas iš Maskvos Baraginės kaime (nes Triobiškių jau nebebuvo – ten tebestovėjo vien Botyrių sodyba) įsidarbino... na, kuo gi gali įsidarbinti į kalbos studijas norintis gilintis atvykėlis? Aišku, betonuoju. Maskvos aspirantui tai labai tinkamas darbas, norint pažinti vietos žmonių gyvenimą ir jų kalbos lobių.

Kaip Baraginėje sekėsi būsimajam kalbotyros profesoriumi, savo mokslinį gyvenimo kelią susiejus su betonuojuoju darbo subtilumais? Juos

reikėjo įsisavinti, norint aspirantui tapti savu žmogumi. Atrodo – tapo. Brigadininkas iš pat ryto siųsdavo Olegą, kaip mažiausiai patyrusį savo pavaldinį, į Baraginės parduotuvę. Olegas prisipažįsta eidavęs mielu noru, nes tokią užduotį patikėti brigadininkas galėjo tik patikimam žmogui. Vadinasi, laikė saviškiu. Vis dėlto su brigadininku „ugninio vandens“ gerti darbo metu rasdavo jėgų atsakyti.

Dažni aspiranto iš Maskvos rytiniai „vizitai“ į Baraginės parduotuvę greitai tapo žinomi ir aukštesnei valdžiai. Aspirantas buvo iškviestas „ant kilimo“. *Kaip jūs, jaunas mokslininkas, galite šitaip elgtis?* – buvo gėdinamas. Aspiranto atsakymas buvo visai logiškas ir sunkiai nuginčijamas: *Jūs paskyrėte Joną brigadininku, o viršininko nurodymus reikia vykdyti. Jei aš jo neklausysiu, tai jis neklausys jūsų. Disciplina turi būti visur ir visada*.

Atsakė pagal klasikinį demagogijos modelį, kurį jau buvo spėjęs neblogai įsisavinti. Ko jau ko, o apkalinti, kad gėrė darbo metu, Olego valdžia negalėjo. Tačiau priemonių imtis privalėjo. Netrukus brigadininkas nuo pareigų buvo nušalintas, į jo vietą atėjo gabus ir darbštus darbuotojas. Vienam darbininkui pasiskundus, kad skirtojo darbo jis nepadarys, nes tai išvis neįmanoma, brigadininkas pats sėdo į buldozerį ir keilais sumaniais virazais parodė, kaip turi būti dirbama.

Vinco Marazo pamokos

Savo pirmuoju rinkos ekonomikos mokytoju O. Poliakovas vadina ne kurį nors iš brigados narių, bet buvusį *Želsvelės* kolūkio pirmininką, jau amžinąjį atilį Vinčą Marazą. Tai buvo vadovas, iš kurio buvo galima daug išmokti, o svarbiausia jo teiktoji pamoka buvo atsidėjimas darbui, ne tik reikalaujant iš kitų, bet ir rodant asmeninį pavyzdį kitiems. O. Poliakovas jaučiasi praturtėjęs V. Marazo jam įdiegta gyvenimo pamoka: *Niekas kitas nesukurs mums geresnio gyvenimo. Tą padaryti turime mes patys*.

Labai paprasti žodžiai, bet kokie prasmingi. O. Poliakovas juos vadina svarbiausia V. Marazo jam duota pamoka. Jau sirgdamas nepagydoma liga jis pasakė: *Mūsų vyriausybė, reikia pripažinti, eina ne tuo keliu*. Deja, tokio kritiškumo ir savikritiškumo nei O. Poliakovas, nei bet kuris iš mūsų negirdime iš dabartinių politikų, ekonomistų ir kitų valstybės vedlių.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Prof. Olegas Poliakovas ir sodybos savininkai Apolonija Botyrienė ir Arvydas Botyrius

Pabaiga, pradžia Nr. 17

Tarptautiniais fizikos metais *Mokslo Lietuva* kalbina Europos fizikų draugijos (European Physical Society – EPS) prezidentą prof. Martiną HUBERĮ (Martin Huber) iš Šveicarijos. Šį rudenį M. Huberis Europos fizikų draugijos prezidento pareigas jau spėjo perleisti prof. Ovei Poulsenui (iš Danijos), bet mums bendraujant, jis buvo pirmasis draugijos asmuo.

Iracionalumui reikia duoti progą

Gerbiamasis profesoriau Martinai Huberi, Jūsų išsakytoji mintis, kad racionalus mąstymas gali apriboti kūrybingumą, verčia susimąstyti. Iš tiesų yra apie ką pagalvoti taip pat fizikos mokytojams ir dėstytojams.

Pratęsiant kai kuriuos mūsų pirmosios pokalbio dalies klausimus: kaip manote, koks mokslas geriausiai galėtų apibūdinti mus supantį pasaulį? O gal to padaryti išvis neįmanoma? Gal protas ir racionalieji tyrimų metodai tam visai netinka, gal reikia sutelkti įvairių mokslų pastangas, neišskiriančių ne teologijos?

Nesu teologijos ekspertas, todėl jos vertę pasaulio pažinime man būtų sunku nusakyti. Man paprasčiau būtų paminėti keletą dalykų, kurių žmonija iš tiesų dar nėra pažinusi. Pirmiausia tai mūsų sąmonė. Kas yra gyvybė, ir kaip ji atsirado. Esu tikras, kad net ir šių pažinimo sričių pažinimą savo indėlių įneš ir fizika.

Ar tai reiškia, kad fizika – mokslas be ribų? Tokią išvadą galima daryti iš Jūsų atsakymo. Sąmonės fenomeną, gyvybę atsiradimą ir jos apraiškos formas šiandien labiau negu fizika, ko gero, tyrinėja kiti mokslai.

Žinoma, tačiau keičiasi ir mums įprastų mokslų ribos. Pavyzdžiui, chemija. Tradicinis ir šiuolaikinis požiūriai ir chemijai labai skiriasi. Į chemiją galima žvelgti ir kaip į kvantinę teoriją. Seniau kvantinės teorijos principais aiškinti chemiją buvo neįmanoma, bet mokslo pažanga dabar teikia tokių galimybių.

Pratęsiant šią mintį galima sakyti, kad biologija tam tikra prasme yra aukštesnė chemijos forma. Nors biologai turi savo tyrimo metodus, bet analizuodami įvairius reiškinis naudoja ir daug analitinių fizikos instrumentų. Biologai turi taikyti analitinius instrumentus savo tyrimų rezultatams išmatuoti. Prisiminkime kad ir dvigubą DNR spiralę, kuri juk iš tikrųjų buvo iširta rentgeno spindulių difrakcijos metodais.

Jūs paminėjote keletą mokslo ligi šiol dar nepažintų sričių... Gamta nemėgsta tuštumos, ir ten, kur yra nepažinimo „baltųjų dėmių“, visada atsiranda įvairaus plauko aiškintojų bei „žinovų“. Ką manote apie netradicinių pažinimo formų atstovus – ekstrasensus, mistikus, burtininkus ir t. t., kaip į juos turėtų reaguoti fizikai ir kitų mokslų atstovai? Kritikuoti, neigti, o gal Jūs galite pasiūlyti savitą būdą?

Jei mes toms „netradicinėms“ pažinimo formoms pritaikysime pseudomokslo terminą, tai iškart diskredituosime kaip mokslą. Manau, kad fizikai savo tyrinėjimuose visados remsis racionalumu, o jų eksperimentų rezultatai visada galės būti patikrinti, pakartoti. Štai tokiu požiūriu, manyčiau, fizikai ir turėtų vadovautis.

Kalbate apie racionalumo

Iracionalumas: gal tai ir yra kūrybingumas (2)

Europos fizikų draugijos vykdomojo komiteto posėdyje: prof. Martinas Huberis ir prof. Peteris Melvilis (Peter Melville)

principą, kuriuo turėtų remtis fizikai. Tačiau pirmojoje pokalbio dalyje pagiriamąjį žodį pareiškėte iracionalumui, užsiminėte: „Galimas daiktas, kad iracionalumu ir vadinamas kūrybingumas“... Gal išties racionalumo ir iracionalumo nederėtų priešinti, ir abi šios lyg ir priešybės gali būti sėkmingai taikomos mokslinio pažinimo srityje? Štai kad ir kvantinė mechanika ar nerodo, kad racionalumo ribos pažinime toli gražu nėra visai aiškios?

Nesutikčiau su Jumis. Yra kvantinės mechanikos taisyklės, o kodėl jos yra tokios, ne visai pavaldžios mūsų įprastai logikai, tai kitas klausimas. Tačiau galiu pritarti, kad kvantinė mechanika palieka vietos atsitiktinumui vieno proceso ribose. Kad taip yra, tai faktas.

Tai gal iracionalumą galima traktuoti kaip nepažintą racionalumą?

(Juokiasi) Čia mes gerokai pabraidėme po filosofijos vandenį... Iracionalumui, kurį aš įvardijau kaip kūrybingumą, turi būti duota progą. Mes, fizikai, visados turime būti pasirengę mąstyti net apie tai, apie ką, atrodytų, net neįmanoma pagalvoti.

Mokslo prioritetų svarba

Suprantu, kad uždaviau Jums labai nepraktiškus klausimus, todėl noriu pasitaisyti ir paklausti labai praktiško dalyko. Lietuva nėra didelė valstybė, mūsų galimybės plėtoti fundamentinius tyrimus labai ribotos. Jūsų kolega prof. Ove Poulsenas iš Danijos, perimantis iš Jūsų vadovavimo Europos fizikų draugijai rūpesčius, savo puikioje paskaitoje, kurią skaitė Lietuvos kalbos institute, tvirtino, kad fizikoje ir apskritai moksle tokiose valstybėse kaip Danija ir Lietuva būtini mokslo plėtojimo prioritetai. Šiais laikais mokslą plėtoti neturint prioritetų tiesiog neįmanoma. Ar sutinkate su tokia nuostata?

Manau, šis teiginys teisingas. Kai išteklių riboti, tenka apsiriboti mokslo prioritetais. Tačiau tuojau kyla klausimas, ką daryti tiems mokslininkams, kurie nenori užsiimti prioritetiniu mokslu. Šiuolaikinėje globalizuotoje ir internacionalizuotoje visuomenėje tokie žmonės galėtų iškelti dirbti ar dėstyti į kitas šalis, kur jų sričiai teikiamas prioritetas. Matau tokią išeitį.

argi nenuskriaudžiame kitų mokslo sričių?

Aš pateikiu tik vieną sėkmingą Lietuvos mokslo prioritetą, bet visai nesiūlau tik tuo apsiriboti. Kiek žinau, neblogai parinkti ir kiti Lietuvos mokslo prioritetai. Lankydamasis Vilniaus universitete su kai kuriais tu prioritetų turėjau progos susipažinti. Mačiau daug įdomių dalykų. Didžiausią išpūdį padarė instrumentai, kuriais galima tirti gintarą. Tai fluorescencijos aparatas, kuris tiria gintaro atsaką į apšvietimą. Nagrinėdami to atsako signalo trukmės ir jo gesimo priklausomybes iš tikrųjų galime pasakyti, kurioje vietoje tas gintaras išgautas, kur yra telkinys.

Ko gero, tai pasakyta ne vien apie gintarą, nes tokiu pačiu aparatu ir metodu galima tyrinėti ir kitas medžiagas?

Taip, galima tyrinėti deimantus. Tikriausiai pasiseka patikrinti daug svarbių deimanto savybių, atpažinti padirbinius ir t. t. Galime tirti medžiagas, taikomas elektronikoje ir kitose srityse.

Kaip priimti sprendimus

Daug Lietuvos fizikų, neradę kur pritaikyti savo kvalifikacijos, perėjo į kitas veiklos sritis: verslą, politiką ir kitas. Kaip vis dėlto Lietuvoje išlaikyti tą fizikos potencialą? O gal ne nereikia išlaikyti? Viena epocha nuėjo nuo arenos ir dabar reikia rūpintis visai kitomis sritimis?

Jei fizikai galėjo palikti universitetus, mokslo institutus ir sėkmingai pasinerti į kitų sričių veiklą, tai tik patvirtina mano išsakytą mintį, kad fizikai gali užsiimti viskuo. Lietuvoje įsitikinau, kad fizikai labai gerai išitraukia ir tarpfakultetinius tyrimus, labai sėkmingai plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas. O dėl vidaus mokslo politikos, tai tas turėtų būti nuspręsta pačioje Lietuvoje. Juk šalyje analizuojama esama mokslo padėtis, iš analizės rezultatų turėtų būti daromos išvados ir priimami geriausi sprendimai.

Ar tai turi būti valingi politikų sprendimai „iš viršaus“, o gal pačios mokslo bendruomenės sprendimai?

Paprastai patariamąjį balsą vyriausybėje turinti institucija teikia siūlymus, o galutinai nusprendžia vyriausybė.

Tačiau kad ir koks būtų tas spren-

dimas, jis sukels dalies mokslo visuomenės nepasitenkinimą, gal net pasipriešinimą. Tokia bet kokios mokslo reformos natūrali pasekmė.

Normaliomis sąlygomis vyriausybė paprastai priima sprendimus, kuriuos priimti siūlo mokslininkai. Jeigu Lietuvoje nepasitikima savų ekspertų sprendimais, arba tų ekspertų nepakanka, galima atlikti tarptautinę ekspertizę, pasikviesti užsienio mokslininkų. Tačiau mano patirtis rodo, kad jei mokslininkų pasiūlymai būna gerai pagrįsti, tai vyriausybė paprastai juos priima.

Apie kosminius ir Žemės teleskopus

Jūs ligi šiol buvote Europos fizikų draugijos prezidentu. Ar kartu vadovavote ir Šveicarijos fizikų draugijai?

Ne, nevadovauju Šveicarijos fizikų draugijai. Europos fizikų draugijos prezidentu buvau išrinktas, galimas dalykas, dėl to, kad turėjau reikalų su Europos kosmine agentūra, kuri taip pat yra Europos organizacija. Aš dirbau kosminės erdvės tyrimų padalinio vedėju. Kadangi turėjau darbo patirties europinėje įstaigoje, buvau išrinktas ir Europos fizikų draugijos prezidentu.

Jei mano informacija teisinga, dabar dirbate Paulio Šererio (Paul Šerier Institute) institute. Kas tai per mokslo įstaiga?

Noriu patikslinti, kad jau išėjau į pensiją, tad Paulio Šererio institute dabar tesu svečias. Tai tyrimų institutas, kuris atlieka ir fundamentinius, ir taikomuosius darbus. Institute yra elektronų greitintuvas – sinchrofazotroninių elektronų kaupinimo žiedas.

Dirbau padalinyje, kuris gaudavo duomenis iš Žemės orbitoje esančių teleskopų. Mūsų padalinyje taip pat buvo gaminami instrumentai kosminėms misijoms. Tarp jų ir Džeimso Vebo teleskopui (*James Webb Space Telescope*), kuris yra naujos kartos orbitinis teleskopas, palyginti kad ir su Hablo teleskopu. Nors tai NASA projektas, bet Europos kosminės erdvės agentūra tame projekte turi savo 15 proc. dalį.

Ar astronomijos observatorijų ateitis sietina pirmiausia su orbitinėmis observatorijomis? Jei taip, tai kas laukia Pasaulinio teleskopo Žemėje, jau pradėto naudotis?

Yra dalykų, kuriuos stebėti ir matyti galima tik iš kosmoso. Aki vaizdu, kad jiems stebėti ir kuriami orbitiniai arba kosminiai teleskopai. To, ką galime matyti iš Žemės, kosminiais teleskopais nestebime.

Kita vertus, Žemėje esantys teleskopai turi didžiausius reflektorius –

Europos fizikų draugijos vykdomojo komiteto nariai posėdyje Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijoje

4, net 8 m dydžio. Su šiais teleskopais daugiausia gaunami spektriniai duomenys apie objektus, kurie yra kosmose. Iš to galime susidaryti nuomonę apie tų objektų nuotolį nuo Žemės, jų cheminę sudėtį, jų „elgseną“, būklę. Taigi šios dvi teleskopų rūšys – kosminiai ir anžeminiai – viena kitą papildo.

Nori tikrinti A. Einšteino prielaidas

Gerbiamasis Martinai Huberi, kokį didžiausią džiaugsmą, tyrinėtojo pasitenkinimą esate patyrę kaip astrofizikas?

Būdamas fiziku savo diplomini darbą rašiau iš kietojo kūno fizikos, disertaciją – iš atominės ir molekulinės fizikos srities. Paskui buvau išvykęs į JAV, kur toliau tobulinausi atominės ir molekulinės spektroskopijos srityje. Tyrinėčiau Saulės spektrus.

Na, o apie sėkmes... Savo daktaro disertacijoje sugebėjau paaiškinti kelias naujas spektro linijas, kurias man pavyko stebėti. Tai buvo mano pirmas didelis kaip fiziko pasitenkinimas. Vėliau Saulėje tirdamas cheminių elementų gausą kartu su kolegomis atradau, kad Saulėje geležies yra 10 kartų daugiau, negu anksčiau manyta. Vėliausias mano laimėjimas buvo dirbant kosminiame projekte SOHO – tai Saulės orbitinė kosminė observatorija, sukūrėme daug svarbių dalykų, kad ji taptų moderniausia Saulės tyrimų observatorija.

Ko galime Jums palinkėti baigdami pokalbį šiais Tarptautiniais fizikos metais?

Vilniuje parašėme memorandumą dėl fizikos mokymo vidurinėse mokyklose ir gimnazijose. Taip pat parašėme Europos fizikų draugijos memorandumą dėl tarptautinių tyrimų kosmose.

Šiuo metu esame sukūrę technologiją, kuri leis patikrinti Alberto Einšteino prielaidas didesniu tikslumu, negu ligi šiol buvo įmanoma Žemės sąlygomis. Tai galėtų padėti išspręsti mįslę, kodėl ligi šiol stebimos pagrindinės žinomos Visatos jėgos yra kvantuojamos, o ketvirtoji – gravitacijos – ne.

Jeigu tai pavyktų, tada...

Šiuo tyrimu galėtume pasiekti didį keturių jėgų suvienijimą, išspręstume varginančią šiuolaikinės fizikos problemą: kaip suliginti gravitaciją su trimis kitomis pagrindinėmis gamtos jėgomis – elektromagnetizmu, stipriosiomis ir silpnosiomis branduolinėmis jėgomis. Išspręstume labai svarbų klausimą, kurį ir minėjau: kodėl vienos jėgos kvantuojamos, o gravitacijos jėga – ne. Aišku, atsirastų ir naujų, nežinomų klausimų. Viena iš jų – apie sąmonę. Aš manau, kad sąmonės fenomenas turi ir savo fizikinį pagrindimą.

Gerbiamasis profesoriau, prašome duoti pažadą, kad kai kitą kartą atvyksite į Vilnių ir gal jau būsite su kolegomis išsprędę bent dalį svarbių kad ir čia paminėtų klausimų, tai būtinai pratęsite pokalbį su „Mokslo Lietuva“. To Jums ir leiskite palinkėti, o pirmiausia didelės sėkmės gilinantis į materijos paslaptis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

P.S. Mokslo Lietuvos redakcija reiškia padėką Teorinės fizikos ir astronomijos instituto bendradarbiui dr. Andriui Bernotui, nuoširdžiai talkinusiam rengiant šį pokalbį su prof. Martinu Huberiu.

Pabaiga, pradžia Nr. 18

Vilniaus pedagoginis universitetas pažymėjo savo veiklos 70-metį. Ta proga Mokslo Lietuvos vyriausiasis redaktorius susitiko su rektoriumi akad. Algirdu Gaižučiu ir aptarė kai kuriuos Universitetui aktualius klausimus.

Suformuoti vertybių hierarchiją

Ar kaip rektorius lengvai randate bendrą kalbą su mokslo politikais ir valdininkais?

Kritiškas mąstymas reikalauja ieškoti pozityvaus sprendimo iš bet kokios padėties. Štai Lietuvoje dabar tokia padėtis, kai biurokratija labai išsikerojusi, valdininkai sudaro interesų grupes, kurios visus moko ir auklėja, kaip kas turėtų elgtis ir kaip reikia gyventi.

Kaip ir kiekvienas darbo kolektyvas, universitetas yra margas. Jo darbuotojai tam tikrus specialybės ar didaktikos dalykus išmano daug geriau už valdininkus, nes toje srityje dirba nuo ryto iki vakaro metų metus. Taigi kiekvienoje profesijoje yra tam tikros ribos, kurias peržengęs gali atrodyti juokingai. Aš nemokau fizikų, kaip reikia tyrinėti jų sritį. Esu paklusnus klausytojas kai, kalba medikai ar kitų sričių atstovai. Aš tegaliu būti klausytojas. Atidos ir pagarbos kitų profesijų žmonėms linkėčiau ir tiems, kurie nesupranta tos srities dalykų, tačiau vis moko ir moko kaip gyventi reikia. Permantiniai revoliucionieriai ir nieko daugiau.

Ne tik parengti specialistą, bet ir išugdyti inteligentą – ar ne toks turėtų būti svarbiausias pedagoginio profilio universiteto uždavinys?

Visiškai pritariu. Galima drąsiai teigti: kokia yra šeima, kokia mokykla – tokia ir tauta. Norime inteligentijos branduolį matyti šiuolaikiškesnį, modernesnį, o tai pasiekti ne taip paprasta. Perteikti žinių bagažą daug paprasčiau. Dabartinėje visuomenėje begalė informacijos, bet kaip jauno žmogaus prote ir sieloje sugyvena skirtingiausių gyvenimo normų, vertybių supratimas? Suformuoti tą vertybių hierarchiją – viena didžiausių problemų. Jaunas žmogus privalo turėti vertybių hierarchiją. Kiekviena karta į gyvenimą atsineša ir naują požiūrį į senus dalykus, taip pat kartų santykius.

Dabartinė jaunoji karta turi priimti daug globalizacijos iššūkių. Žmogus tampa vis labiau kosmopolitiškas, gimtinė jam darosi sąlygiška vieta. Čia gimė, mokėsi, gavo aukštojo mokslo diplomą, o dirba kur nors Ispanijoje ar Airijoje. Kaip pasiekti, kad tas žmogus išsaugotų, o pirmiausia – pasiektų tą gilesnį ryšį su savo tauta, šalimi, iš kurios išėjo į platųjį pasaulį? Tai mums visiems svarbu. Kai mintyje turime mokytojus, pedagogus, edukologus, tai dar aktualiau.

Mūsų akademinės bendruomenės posėdžiuose, pasitarimuose šie klausimai užima ne paskutinę vietą. Mokytojas – ypatingas asmuo. Yra profesijų, kurios pasižymi konkrečiais rodikliais, jų reikia siekti, o pasiekus sakoma, kad tai geras specialistas. Mokytojo veiklos sritis nėra taip lengvai apibūdinama. Tai žmogaus auklėjimo, ugdymo, jo dvasios stuburo formavimo sritis, reikalaujanti gausybės žinių ir praktinių įgūdžių. Specialisto ir asmenybės formavimo procese privalo visa tai paversti tam tikromis visuomenėje įprastomis normomis ir vertybėmis, laikysenos ir elgesio pobūdžiu, savo-

Pedagoginiame universitete – naujovių spartėjimo metas (2)

tiškais modeliais, į ką daugelis žmonių galėtų orientuotis.

Dažnai girdime kalbant apie profesinę misiją. Ši sąvoka taikytina toli gražu ne daugeliui profesijų. Mokytojui, gydytojui, dvasininkui, teisininkui. Ko gero, ir viskas.

Gelmėje daugiau esmės

Kadangi tenka dirbti su žodžiu, tai tam tikrą įtarumą kelia patetiški, pernelyg pakilūs žodžiai. Savotiška alergijos forma. Vargu ar lengvai rastume du kad ir Pedagoginio universiteto dėstytojus, profesorius, kurie vienodai apibūdintų sąvoką „misija“, tuo labiau junginį „universiteto misija“.

Išties ši sąvoka gali atrodyti nelengvai apibūdinama. Tačiau sutikime: ne iš kiekvieno „nukalsi“ jautrios sielos, nuoširdų ir gerą mokytoją. Kaip ir dvasininką. Ir tarp „misionierių“ mokytojų yra nevykusių, kaip ir tarp dvasininkų ar medikų. Natūralu. Tačiau kalbėjime apie pozityviąją šio siekio reikšmę.

Iš visos širdies norėčiau Jums pritarti. Tačiau pažįstu ne vieną skeptiką ar šiaip gyvenimo niurgzlį, kuris pasakys: misija, dvasingumas – efemeriški ir sunkiai apibūdinami dalykai, kurie dabartiniame gyvenime neturi jokios konkrečios vertės. Už dvasingumą niekas nemoka atlyginimo, netekia titulų ir mokslinių laipsnių.

Kodėl turime būti tokie pragmatiški materialistai, kad visa, kas atrodo trapu, efemeriška, sunkiai suvokiama, turėtų būti atmetama kaip nereikšminga ir nereikalinga? Tie dalykai ne vienu ypu apčiuopiami, pagaunami todėl, kad juose glūdi esmė, gelmė. Reikia didelių pastangų, pasirėngimo suvokti tą esmę. Paprastus dalykus galima pačiuopinti, pamatyti, paragauti, pasverti, išmatuoti termometru ar metru. Tam užtenka juslių – norint tai suprasti, elementariai praktiškai patirti.

Daug sudėtingiau kalbėti apie žmogaus paskirtį, laimę, šeimos darną, mokyklos įtaką žmogaus ugdymui, asmenybės tapsmui. Iš tikrųjų tada prasideda nežinomybė, diskusijų ir skirtingų sprendimų svarba. Ta proga prisiminiau anglų filosofo, estetą ir pedagogo Džono Raskino žodžius. Vienoje savo knygoje jis rašo, kad suprojektuoti ir pastatyti didingus rūmus, sukurti ilgalaikę šlovę pelnančius meno kūrinius daug paprasčiau, negu išugdyti žmogų kaip dvasios kūrinių.

Štai kodėl Pedagoginiame universitete įkūrėme visai naujus dari-

nius: Socialinės komunikacijos, Kultūros ir meno edukacijos institutus, Sporto ir sveikatos fakultetą, Edukacinių tyrimų institutą. Krikščioniškosios antropologijos arkivyskupo Mečislovo Reinio centrą, Sielovados stotelę ir kt. darinius. Dar priminsiu Wolfgango Gethes kabinetą, Leonardo da Vincio auditoriją ir t. t. Jų atsiradimas nebuvo lengvas, susidurta su kai kurių žmonių pasipriešinimu, nenoru imtis naujovių.

Kaip paaiškintumėte kartais pasireiškiantį nerorą steigti naujus darinius? Juk akivaizdu, kad naujos institucijos darbuotojams atveria ir naujų raiškos galimybių.

Naujovių atsiradimas siejasi ir su lėšomis. Tenka taupyti, atimti lėšas iš kitų padalinių. Tai kasdienis universitetų gyvenimas. Mūsų vykdoma restruktūrizacija, man regis, bus pavykusi. Dabar tik įsibėgėjame. Noriu, kad dėstytojai, mažesnių padalinių vadovai taptų aktyvesni, nemanytų, kad ne jie patys, o kiti turėtų jais rūpintis. Kad nesijaustų tik didelės mašinos sraigteliais. Iš mūsų darbuotojų laukiu iniciatyvumo ir kūrybos. Jau Universitete randasi tam tikras bendramintiškumas.

Universiteto pertvarka vykdoma valingu sprendimu „iš viršaus“?

Išties labiau „iš viršaus“, nes mano, kaip rektorius, programoje ir buvo numatyta dabar vykdoma restruktūrizacija.

Padalinių stambinimas – tai lėšų taupymo būdas?

Padalinių stambinimas lėšų nesutaupo. Tačiau žvelgiant iš vadybos pozicijų, didesnė struktūra gali teikti geresnius projektus, išlieti į struktūrinių fondų teikiamas galimybes.

Pertvarkos tęsiasi

Struktūriniai pertvarkymai Pedagoginiame universitete baigėsi, o gal „Fantomas ir toliau siautės“?

Dar nesibaigė. Mums gerai žinoma, kiek žmonių užsiregistravę darbo biržose – su jomis palaikome ryšius. Mums rūpi žinoti, kaip auga mūsų Universiteto absolventai, kaip jie kyla karjeros laiptais. Šia kryptimi norėtume toliau dirbti. Sieksime

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius akad. Algirdas Gaižutis

pasinaudoti kai kurių savo užsienio partnerių patirtimi. Praėjusiais metais pasirašėme sutartį su vienu Tel Avivo universitetu. Kai kurios to universiteto programos galėtų būti pritaikytos ir mūsų Universitete. Viena iš tokių programų siejasi su žmogaus sauga. Izraelyje daug žmonių nuolat patiria nežinomybę, nesaugumą, vadinasi, jų programoje žmogaus sauga pradėdama nuo fizinės saugos, o baigiasi teisinio ir net dvasinio gyvenimo saugumu.

Lietuvoje taip pat daug kas jaučiasi esąs nesaugus, ypač dažnai tą girdžiu iš pagyvenusių žmonių. O juk saugumas – tai esminė sąlyga normaliai žmogui gyventi ir siekti norimų vertybių. Studentas privalo žinoti, kas jį saugo valstybėje ir kaip jam pačiam saugotis. Ši žmogaus saugumo programa, kurią planuojame diegti, pasižymi didele praktine verte.

Žmogui svarbu turėti praktinės nuovokos, gyvenimo ir praktinės veiklos įgūdžių. Tai ne teoriniai išvedžiojimai, bet praktiški ir apgalvoti trumpi kursai. Norime kai kuriuos užsienyje matytus dalykus diegti ir savo Universitete.

Svetimame krašte pastebėtus net ir patraukliausius dalykus ne visada sėkmingai sekasi pritaikyti savajame.

Žinoma, beatodairiškas taikymas to, kas kitose šalyse gerai veikia, gali būti ir nesėkmingas. Pirmiausia – tai svetima patirtis, vadinasi, ji turi būti gerai apsvaistyta. Kai ką galime mėginti iš dalies pritaikyti sau. Kai dabar pasirašome bendradarbiavimo

Nukelta į 16 p.

Lietuvos aukštųjų mokyklų rektorai sveikina Vilniaus pedagoginį universitetą

Pradžia Nr. 17

Lietuvos istorikų suvažiavime, kuris vyko Vilniuje rugsėjo 15–17 d., išsakytos mintys vertos to, kad jos būtų žinomos ne vien istorikų gildijos nariams. Tai pirmausia pasakytina apie programinį dr. Dariaus Kuolio plenarinį pranešimą ir prof. Alfredo Bumblausko skaitytą pranešimą. Jie verčia apie daug ką pagalvoti, ypač vaduojantis iš įprastų mąstymo stereotipų. Todėl ties tomis mintimis ir pamėginsime apsigalvoti kiek ilgiau, tuo labiau, kad jos skirtos ir platesnei visuomenei, kuriai rūpi ne vien kasdieniai dalykai.

Istorija išsaugo bendrą laiko išgyvenimą

Lyg ir akivaizdu, kad bet kuri visuomenė negali egzistuoti be istorijos, be jos kuriamos ir palaikomos kolektyvinės atminties. Todėl istorija, pažymi Darius Kuolys, šiandien gali būti ta kultūrinė jėga, galinti padėti moderniajai visuomenei išsaugoti bendrą laiko išgyvenimą, kuri naikina globalizacija. Kartu D. Kuolys teigia, kad ne kiekviena istorija užmezga gyvą ryšį su pilietine visuomene. Tas ryšys prieštaringas, priklausomas nuo mūsų pažiūrų ir laikysenos. Tas ryšys apskritai įmanomas tik remiantis vertybėmis. Vertybėms ir principams abejingas istorinis pasakojimas tokio ryšio neužmegs. Asmens savarankiškumas, asmens laisvės idėja, socialinio teisingumo ir visuomenės solidarumo, viešojo gėrio idėjos – tokį vertybių spektrą pateikė D. Kuolys, prisiminęs ir vokiečių istoriko Jorno Riuserio (Jörn Rüsen) iš Eseno (Vokietija) mintį, kad istorinis pasakojimas neįmanomas be normatyvinės perspektyvos, vertybinio požiūrio.

Pilietinės visuomenės egzistavimui didelį pavojų kelia du galios centrai – valstybinės valdžios ir nežabotos laisvosios rinkos diktatas. Šios dvi galios griaua solidarumo jungtis, sudaro viešojo gėrio iliuziją. Istorijos siekis ieškoti tiesos – tai vertybinis pašaukimas, gyvybiškai svarbus pilietinei visuomenei. Jei istorija atsisako siekti tiesos kaip vertybės, tai mažai kas ją sieja ir su pilietine visuomene.

Istorinės sąmonės ekspertas

D. Kuolys uždavė ir esminį mūsų istorikams klausimą: ar mūsų istorijos pasakotojų normatyvinė perspektyva siejama su dabarties socialine tikrove, o gal grindžiama iš praeities atsineštais stereotipais? Pranešėjas priminė ir Alfredo Bumblausko naujausio veikalo *Senoji Lietuvos istorija. 1009–1795* pratarmėje išsakytą mintį, kad dabarties istorikas yra ne tik praeities tyrinėtojas, bet ir dabarties istorinės sąmonės ekspertas. Šią mintį D. Kuolys papildė reikšmingu pastebėjimu: istoriko keliami ir praeičiai užduodami klausimai bus esminiai, jei bus grindžiami geru dabarties visuomenės išmanymu, jos suvokimu. Vadinasi, pažinimo vektorius turi būti nukreiptas ne vien į praeitį, bet ir į dabartį. Jei taip, neišvengiamai priartėjame ir prie būtinių apibendrinimų dabartinę Lietuvos visuomenę. Kas tai per paukštis? Kokia jo skrydžio trajektorija? Remdamasis sociologų išvadomis, o pastarosios kol

Istorija, istorikai ir visuomenė (2)

Pilietinės visuomenės instituto direktorius doc. dr. Darius Kuolys Lietuvos istorikų suvažiavime susikaupęs prieš plenarinį pranešimą

kas daugiausia grindžiamos tik paviršutiniško anketavimo apklausų duomenimis, pranešėjas pateikė gana rūstų mūsų visuomenės apibūdinimą. Tai visuomenė be autonomiškų individų, be solidarumo saitų, be viešojo gėrio sampratos, be socialinio teisingumo jausmo išpildymo. Prisiminta ir prof. Edvardo Gudavičiaus viename dienraštyje pareikšta mintis, esą šiandien Lietuva – tai dvaras su kumečiais, nes Lietuvoje per mažai save sukūrusių žmonių.

Taigi kaip reiktų kurti pačią istoriją, kad ji Lietuvoje atliktų savo svarbų socialinį vaidmenį – padėtų kurti ir stiprinti pilietinę visuomenę? Ko gero, išties dvi pranešėjo įvardytos funkcijos čia svarbiausios: pirma – konstatuojanti kolektyvinį tapatumą, bendrą istorinę atmintį ir antra – atliekanti kritinę istorinę funkciją. Vadinasi, istorikui tenka būti ir visuomenės kritiku, išvaduojančiu iš atgyvenusių ir varžančių stereotipų.

Apie tas dvi istorijos mokslo funkcijas šiuose Vilniaus universiteto rūmuose kalbėjo ir Europos šalių istorikai, 1996 m. atvykę į tarptautinę mokslinę konferenciją *Istoriografija ir atvira visuomenė*. Vadinasi, tai ne vien Lietuvos istorikams svarbūs klausimai. Mums svarbu, kokias praktines išvadas galime daryti ir pritaikyti save iš tada išsakytų teorinių samprotavimų. D. Kuolys siūlo prisiminti pilietinio gyvenimo istorinę tradiciją, mėginti ją atkurti. Jei sieksime šitai daryti, tai neišvengiamai turėsime grįžti prie Paparčių dvaro bajoro Mykolo Zaleskio XIX a. pradžioje keltų klausimų dėl Lietuvos pilietinės visuomenės ištakų. Kaip ji susikūrė, kas buvo telkiančioji jėga, kokiais idealais ir vertybėmis buvo gyva ir kodėl išnyko. Jei atsakysime į šiuos klausimus, suprasime kaip apskritai buvo įmanoma Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, laisvės idealais tiek metų grįsta visuomenė.

Gerai, kad bent D. Kuoliui ir kitiems mūsų intelektualams kyla šie klausimai. Jei nekiltų, vadinasi, galėtume pripažinti, kad esama neįveikiamo trūkio, properšos tarp anos, buvusios ir į praeitį nugarimzdusios valstybės ir mūsų dabartinės visuomenės. Galėtume manyti, kad mūsų laikų istorijos mokslas neatlieka labai svarbios savo funkcijos, o istori-

jos galios, konstruojančios bendrą istorinę atmintį, liktų neįgyvendintos. Be tradicijos mūsų istorijos mokslas būtų neįsivertis.

Vaduojantis iš netiesos stereotipų

D. Kuolys savo išvalgomis įkyla tvirtus poliūs, siekiantiems apmąstyti, suvokti istorijos ir visuomenės, taip pat ir pilietinės, santyki. Beje, kalbėdamas apie tradiciją pranešėjas taip pat skiria bent dvi dedamąsias: valstybės aparato tradiciją ir visuomenės, bendruomenės tradiciją. Tad ir gręžiantis į LDK istorinę patirtį D. Kuolys kvietė nepamiršti labai įvairių tos tradicijų aspektų, nesistengti LDK suguldyti į išankstines schemas ir modelius, bet mėginti prakalbinti žmogiškąsias esybes, išgirsti jų žmogiškumo manifestus, suvokti individualią patirtį. Štai iš tos patirties ir reiktų atkurti bendrą tikrovę. Ši istorijos funkcija esmingai svarbi ir dabartinei Lietuvos visuomenei.

Ne mažiau svarbi ir kritinė istorijos funkcija. Pilietinei visuomenei įsipareigojusi visuomenė turėtų būti kritiška, kontroliuoti istorinių vaizdinių, simbolių, atsiminimų teisingumą, išlaisvinti iš netiesos stereotipų. Prisimintas ir čekio Milano Kunderos raginimas, kad labai svarbu istorijos pasakotojams neleisti užgniaužti tiesos, kova su valdžia yra kova už ateitį, istorinę tiesą. Šiomis sąlygomis, pažymi D. Kuolys, labai svarbus savarankiško tyrinėtojų, istorijos pasakotojų buvimas, kurie būtų įsipareigoję ne institucijai, bet tiesai.

Taigi istorijos mokslas, viena vertus, rekonstruoja kolektyvinę atmintį ir kartu gali griauti tai, kas jau sukonstruota. Ši priešara gali būti kūrybinga, nes jei prarandama ši įtampa, netenkama kūrybinio variklio. Abi šios dedamosios turi kartu gyvuoti ir viena kitą veikti. Jei įsigalės tik griauančioji istorijos galia, nebelsis kriterijų, mokyklos vadovėliai ir programos atliks priešingą vaidmenį, negu turėtų, nes jaunuomenė bus stumama į reliatyvizmą, kriterijų netektį ir tai bus tikriausias vandens pylimas ant vartotojiškos visuomenės malūno ratų. Tada tiesa taps tuo, kuo visuomenė bus įtikinama –

viešųjų ryšių kuriamų galių įkaitė. Kita vertus, pristabdžius kritinę istorijos dedamąją, atsidurtume iliuzinio pasakojimo liūne, kuriame negalėtų gyvuoti pilietinė visuomenė.

Trijų pagundų vedami

Jei tikėsime D. Kuoliui, trys pagundos šiandien kyla mūsų istorijos pasakotojams. Pirmoji – neutralumo pagunda. Tai reakcija į buvusią sovietinės ideologijos prievartą, kai pradedama siekti istorinio pasakojimo neutralumo iliuzijos, kai nieko bendra nenorima turėti su visuomene tyrančiomis socialinėmis, ideologinėmis ir kitomis įtampomis.

Antra pagunda – didžiojo naratyvo, vieningo nacionalinio pasakojimo pagunda. Ją galima išvelgti kai kuriuose dideliuose kolektyviniuose darbuose. Tokio didelio nacionalinio naratyvo sumanymą galima išvelgti ir ką tik pasirodžiusiame *Lietuvos istorijos I* tome, kurį parengė Lietuvos istorijos institutas. Skaitydamas kai kuriuos knygos tekstus D. Kuolys tvirtina susiduriąs ir su natūraliu moksliniu to tomo autorių skepticizmu bei kriticismu. Jie abejoja net ligi šiol pripažintais Kazimiero Būgos, Zigmo Zinkevičiaus, Viačeslavo Ivanovo, Vladimiro Toporovo teiginiais dėl baltų kadaise gyvento arealo. Sumanytas didysis naratyvas tampa panašus į kolosą molinėmis kojomis, nes naujų archeologinių duomenų ir dabartinės socialinės tikrovės faktų akivaizdoje autoriams tenka daryti visai kitas, negu ligi šiol buvo priimta, išvadas. Ligšioliniai įvaizdžiai nebeatlaiko dabarties išvadų. Kaip šiomis sąlygomis – tarp neutralumo ir didžiojo naratyvo – toliau gyvuos mūsų mokykla, taip pat ir aukštoji? Klausimai, į kuriuos kol kas neatsakytą.

Trečioji D. Kuolio įvardyta pagunda – tai susigundymas imitacijomis, gatavų schemų pritaikymu Lietuvos tikrovei. Lietuvos istorijos pasakojimai bendroje Europoje – tai ta tema, kuri buvo suformuluota ir pirmojo Lietuvos istorikų suvažiavimo programoje. Būsimų diskusijų dalyviams D. Kuolys uždavė kelis svarbius klausimus, pavyzdžiui, ar turėsime mokslinės ir pilietinės drąsos nesutikti su didžiaisiais Europos is-

torijos mokslo naratyvais, schemais, įtvirtintais modeliais, kuriems prieštarauja pati Lietuvos praeities tikrovė, mūsų istorinė praeitis? Į tas schemas netelpa pokario Lietuvos partizanai, pagaliau ir to paties Paparčių bajoro Mykolo Zaleskio skausmingi svarstymai. Rūpėtų gauti teigiamą atsakymą, o patys klausimai turėtų mūsų istorikus provokuoti išeiti į europinio mokslo erdvę, drąsiau reikštis tarptautinėse diskusijose.

O vis dėlto – žmogus

Istorijos ir visuomenės santykių raidoje D. Kuolys kviečia pastebėti laisvos žmogaus valios raišką ypač mokykliniuose, didaktiniuose pasakojimuose. Kai istorinis pasakojimas sugrūdamas vien į socialinių struktūrų schemas, priešasčių ir padarinių, t. y. istorinio proceso dėsninumų rėmus, nelieka vietos individualybės, asmenybės laisvos valios raiškai. Vargu ar tokiam dėstyme liks vietos ir pilietinės visuomenės idealams. Prarandamas suvokimas, kad gyvenime kažkas gali priklausyti ir nuo mūsų bendruomenės siekių.

Pagaliau kokio turinio istoriniai pasakojimai šiandien įgautų ypatingos svarbos, kad ir mėginant atremti Vakarų istorijos mokslo teoretikų schemas, kai jie teigia, kad Vidurio Europoje apskritai nebuvo pilietinės visuomenės? LDK istorijoje galima rasti visai priešingų įrodymų. D. Kuolys primena: 1413 m. Horodlės sutartyje Vytautas ir Jogaila kalba apie bendrąjį gėrį, į kurio svarstymus žadama įtraukti iškiliausius bajorus. Tas bendrasis gėris gyvuoja per visą LDK istoriją, jis vienija ir telkia skirtingus, nevienalyčius susiskaidžiusius Lietuvos tuometinio politinio gyvenimo narius. Taigi šis LDK gyvavimo laikotarpis yra labai svarbus, galintis teikti vaisingų išvadų mūsų dabarties savivokai, taip pat ieškant argumentų ir diskusijoms tarptautinėje istorijos mokslo erdvėje.

Lietuvos istorikų „Achilo kulnas“

Ar mažiau svarbus naujausiųjų laikų istorijos tarpnis? Ar nėra taip, kad istorikai sau gyvenimą palengvina priimdami iš ankstesnių laikų išivirtinusių nuostatų, esą dabartis tik praėjus 50 metų virsta istorija. D. Kuolio prisimintas lietuvių-šveicarų kilmės JAV istorikas Alfredas Erichas Senas (Alfred Erich Senn) yra pastebėjęs Lietuvos istorikų „Achilo kulną“: jie nesūsi tyrinėti vėlesnių kaip 50 metų įvykių ir dėl to, kad nėra įsisavinę tų metodų, kurie leistų istoriškai tyrinėti vakarykščius ir net šiandienos įvykius. Besikuriančiai Lietuvos moderniajai visuomenei toks įvykių tyrinėjimas kaip tik būtų labai svarbus.

Istorikams sunku susitaikyti su mintimi, kai valdžia nustato, kas yra istorijos ir apskritai mokslas, o kas nėra. Valstybinės institucijos išleiddžia direktyvas, kokios istorikų publikacijos laikytinos mokslu, o kokios – ne. Iškiliasi *Lietuvos Metrikos*, Mato Pretorijaus *Prūsijos įdomybių* publikavimo darbai pagal ligšiolinį vertinimą nebuvo mokslas. Valdžia nustato, ar istorikai ir kurie turi teisę naudotis valstybės archyvais. Jau metai, kai priėjimas prie moderniosios istorijos archyvų

ribojamas. Kodėl? Niekas iš valdžios žmonių nesiima atsakyti. Tyla ir yra atsakymas.

Tai vis klausimai, kurie, D. Kuolio manymu, turėtų provokuoti istorikų ir visuomenės dialogą. Žinoma, jei visuomenė nori turėti savo valstybės ir apskritai savo istoriją, nes gali ir nenorėti. Tokią padėtį yra išskyręs Frydrichas Nyčė. Jis kalbėjo apie visuomenės valią neturėti istorijos. Ar ne toks metas yra atėjęs Lietuvos visuomenėi, kuriai dabarties sunkumai užgožia aukštesnius siekius, taip pat ir sieki turėti savo istoriją, – kiek retoriškai klausė D. Kuolys. Ar pavyks sugrąžinti asmens ir visuomenės, asmens ir tėvynės ryšį? Regis, tai uždavinys, kuris iškyla istorijai, istorikams ir visuomenėi.

Ar išliekame aušrininkų įkairai

Dabar pasiklausykime prof. Alfredo Bumblauskio įžvalgų, kuriomis jis pasidalijo sekcijoje *Lietuvos istorijos erdvės ir laiko modeliai*. Pasak A. Bumblauskio, ligi šiol Lietuvos istorinę savimonę tebeveikia Simono Daukanto, Teodoro Narbuto ir jais sekusių aušrininkų, pirmiausia Jono Basanavičiaus suformuotas pagonybės kaip Lietuvos istorijos „aukso amžiaus“ vaizdinys. S. Daukanto pragmatizmas – tai istoriniu pavyzdžiu auklėti gimstančią moderniąją tautą. Izoliacionistinis antikvarietiškas Lietuvos istorijos modelis buvo būtinas lietuvių tapatumui įtvirtinti, jį atskiriant nuo lenkikalbės visuomenės dalies.

Daukantiškąją koncepciją koregavo Maironis pagal katalikiškuosius ir bręstančio istorijos mokslo principus. Maironis „aukso amžiaus“ sampratą keitė į Lietuvos didžiųjų sampratą. Jos kulminacija – Vytauto laikai ir jo karūnavimo (teglu ir neįvykusio) peripetijos. Ši idėja ir tapo pirmosios (kai kurių istorikų įsitikinimu – antrosios) lietuvių istoriografijos pamatu.

Tuo metu, kai reiškėsi S. Daukantas ir T. Narbutas, kitokį Lietuvos istorijos vaizdinį formavo Juozas Jaroševičius. 1844–1845 m. savo tritomyje *Lietuvos civilizacijos istorijos bruožai nuo seniausių laikų iki XVIII a. pabaigos* jis suformulavo, anot A. Bumblauskio, progresyvištinę senosios Lietuvos raidos koncepciją. J. Jaroševičiui Lietuvos „aukso amžius“ – tai Lietuvos statutų epocha, vadinasi, XVI amžius. Valstybę sukūrusi Lietuva žengė civilizacijos keliu, tik ikirikščišioniškuoju laikotarpiu jai didesnę įtaką darė Rusia, o priėmus krikščionybę – Lenkija. XVI a. pateikė savaime savaimingą lietuvių civilizacijos reiškinį – Lietuvos statutus, kaip aukščiausią Lietuvos civilizacijos apraišką. Esą Lietuvos civilizacijos lygis tada prilygęs Lenkijai.

Įdomu, kad J. Jaroševičius Lietuvos pažangos rodikliu laikė ir polonizaciją. Neabejotiną įtaką jam darė romantiškoji švietėjiškoji meta-teorija, kuri reiškėsi visuomenės pažangos idėja. Ne mažiau įdomu, kad į pasaulį paleista idėja kartais atgimsta, o šiuo atveju buvo savaip perdirbta Stasio Šalkauskio. 1919 m. pasirodžiusioje knygoje *Ant dviejų pasaulių ribos* filosofas pateikė schemą, kurioje Lietuva išlaikė pagoniškiosios visuomenės vertybinį pamatą. Lietuvą veikė Rytų tezė, laikotarpiu su krikštu įžengė į Vakarų anti-tezę, o XX a. atėjo metas sukurti lietuviškąją sintezę.

Bus daugiau

Margiris Daumantas

LIETUVOS MOKSLO PREMIJŲ KOMITETAS PRANEŠA, KAD 2005 M. LIETUVOS MOKSLO PREMIJOMS PATEIKTI ŠIE DARBAI

Humanitarinių ir socialinių mokslų sekcija

Fundamentiniai ir taikomieji mokslinių tyrimų darbai

1. Remigijus Čiegis. Darbų ciklas „Darna vystymosi ekonominiai ir vadybiniai aspektai (2001–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

2. Leonas Fliorentas Gudaitis. Darbų ciklas „XX a. pirmosios pusės lietuvių literatūros ir spaudos palikimo problemos (1977–2004 m.)“. *Pateikė Vytauto Didžiojo universiteto senatas.*

3. Palmira Juzevičienė. Darbų ciklas „Žinių ir besimokančių visuomenę sąlygojančios edukacinės sistemos (1988–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.*

4. Mindaugas Maksimaitis. Darbų ciklas „Lietuvos valstybės ir teisės istorija (1960–2004 m.)“. *Pateikė Mykolo Romerio universiteto senatas.*

5. Jonas Minkevičius. Darbų ciklas „Lietuvos istorinės ir šiuolaikinės architektūros tyrimai (1967–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.*

6. Irena Regina Merkienė. Darbų ciklas „Lietuvių etninės kultūros tipologiniai arealai ir regioninio tapatumo išraiška (XVI a. antroji pusė – XX a.) (1971–2003 m.)“. *Pateikė Lietuvos istorijos instituto taryba.*

7. Zenonas Norkus. Darbų ciklas „Maksas Weberis ir racionalus pasirinkimas (1990–2003 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

8. Antanas Pakerys. Monografija „Akcentologija“ (I dalis – Kaunas: „Šviesa“, 1994. – 338 p.; II dalis – Vilnius: „Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas“, 2002. – 630 p.). *Pateikė Vilniaus pedagoginio universiteto senatas.*

9. Stasys Puškorius. Darbų ciklas „Kiekybiniai metodai šiuolaikiškojo vadyboje (2001–2004 m.)“. *Pateikė Mykolo Romerio universiteto senatas.*

10. Leonardas Sauka. Darbų ciklas „Lietuvių tautosakos žinių sklaida ir praktinė aktualizacija“ (penki veikalai: „Lietuvių vestuvinės dainos (XIX a. – XX a. pr.)“, Vilnius: 1968. – 296 p.; „Lietuvių liaudies dainų eilėdara“, Vilnius: Vaga, 1978. – 424 p.; „Lietuvių tautosaka“, Kaunas: Šviesa, 1989. – 140 p.; „Lietuvių tautosaka“, Kaunas: Šviesa, 1999. – 301 p.; „Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka“, t. 1–15. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1993–2004). *Pateikė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto taryba.*

11. Nijolė Sližienė. „Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas“ (I: A–M, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994. – 444 p.; II(1): N–R, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998. – 326 p.; II(2): S–Ž, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004. – 484 p.). *Pateikė Lietuvių kalbos instituto taryba.*

12. Alfonsas Vaišvila. Darbų ciklas „Lietuvos valstybės ir teisės koncepcija (1997–2004 m.)“. *Pateikė Mykolo Romerio universiteto senatas.*

Taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbai

Marija Burinskienė, Vitalija Rudzikienė. Darbų ciklas „Lietuvos miestų ir rajonų plėtros darnaus vystymosi prielaidos. Metodika, empiriniai tyrimai ir praktiniai taikymai (1997–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas, Mykolo Romerio universiteto senatas, Lietuvos savivaldybių asociacija.*

Fizinių mokslų sekcija

Fundamentiniai ir taikomieji mokslinių tyrimų darbai

1. Vilijandas Bagdonavičius, Vydas Čekanavičius. Darbų ciklas „Sudėtinių ir išlikimo statistinių modelių asimptotinė analizė ir taikymai patikimumo teorijoje (1988–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

2. Artūras Dubickas. Darbų ciklas „Algebrinių skaičių pasiskirstymas (1986–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

3. Arvaidas Galdikas. Darbų ciklas „Plazmos suaktyvintų heterogeninių procesų daugiakomponentų kietųjų kūnų paviršiuose matematinis modeliavimas (1993–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.*

4. Eugenijus Gaubas, Vaidotas Kažukauskas, Juras Požela, Karolis Požela, Aldis Šilėnas, Juozas Vid-

mantis Vaitkus. Darbų ciklas „Puslaidininkų darinių tyrimai radiacijai atspariai elektronikai (1997–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

5. Kazimieras Pyragas. Darbų ciklas „Kokybiniai ir analiziniai metodai reliatyvistinėje dinamikoje (1967–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus pedagoginio universiteto senatas.*

Taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbai

1. Gytis Juška, Angelė Kaulakienė, Vilius Palenskis, Stanislavas Sakalauskas, Algirdas Petras Stabinis, Vytautas Jonas Valiukėnas. Mokslo ir technikos žodynų grupė: „Lazerių fizikos terminų žodynas“ (lietuvių, rusų, anglų kalbų, antrasis leidimas. Vilnius: VU leidykla ir leidykla „Šachmatai“. 1990. – 374 p.); „Ryšių technikos terminų penkiakalbis žodynas“ (lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių, rusų kalbų, Vilnius: VU leidykla, 1994. – 232 p.); „Radioelektronikos terminų žodynas“ (lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių, rusų kalbų, Vilnius: BĮ UAB „Litimo“, 2000. – 1341 p.); „Aiškiamasis telekomunikacijų terminų žodynas“ (lietuvių, anglų, prancūzų, rusų kalbų, Vilnius: AB „Spauda“, 2004. – 368 p.). *Pateikė Vilniaus universiteto senatas, AB „Lietuvos telekomas“, Lietuvos standartizacijos departamentas prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos.*

2. Valentinas Kadūnas, Virgilija Gregorauskienė, Vladas Katinas, Alfredas Radzevičius, Rimantė Zinkutė. Atlasų ciklas „Lietuvos paviršinių nuosėdų geocheminis įvertinimas (1993–2004 m.)“. *Pateikė Geologijos ir geografijos instituto taryba, UAB „Aukštaitijos vandenys“, Panevėžio visuomenės sveikatos centras, Lietuvos turto vertintojų asociacija.*

3. Petras Petroškevičius, Jonas Skeivalas, Algimantas Zakarevičius, Eimuntas Kazimieras Paršeliūnas. Darbų ciklas „Lietuvos geodezinio pagrindo sukūrimas ir plėtra Europos lygmenyje (1990–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas, UAB „Aerogeodezijos institutas“, Nacionalinė geodezijos, kartografijos ir žemėtvarkos įmonių asociacija.*

Biomedicinos mokslų sekcija

Fundamentiniai ir taikomieji mokslinių tyrimų darbai

1. Irena Eitminavičiūtė. Darbų ciklas „Dirvožemių ekologinės būklės bioindikaciniai zoocenoziniai tyrimai (1990–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto Ekologijos instituto taryba.*

2. Vaidutis Kučinskas. Darbų ciklas „Genomo įvairovė: lietuviai Europoje (1987–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

3. Rolandas Meškys, Rimantas Steponas Nivinskis. Darbų ciklas „Prokariotų genų ir fermentų tyrimas (1975–2004 m.)“. *Pateikė Biochemijos instituto taryba.*

Taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbai

1. Linas Balčiauskas, Saulius Švažas, Liutauras Raudonikis. Darbų ciklas „Biologinės įvairovės tyrimų taikymas vertingų Lietuvos gamtinių teritorijų apsaugai (1989–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto Ekologijos instituto taryba, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos.*

2. Alis Baublys, Loreta Ivaškevičienė, Gintaras Kalinauskas, Eugenijus Kosinskis, Gediminas Norkūnas, Robertas Samalavičius, Giedrius Uždavins, Arūnas Vailaika, Jurgis Verižnikovas. Darbų ciklas „Išeminės širdies ligos ir dėl jos kilusių komplikacijų diagnostikos, intervencinio ir chirurginio gydymo idėgimas ir tobulinimas Vilniaus universiteto Širdies chirurgijos centre 1971–2004 metais“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas, VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos direktorių taryba.*

3. Karolis Jankevičius, Lilija Kalėdienė, Mečislovas Kmita, Rapolas Liužinas, Albinas Luzauskas. Darbų ciklas „Aplinkos biologinio valymo

teoriniai ir taikomieji aspektai (1990–2004 m.)“. *Pateikė Botanikos instituto taryba, Lietuvos pramonininkų konfederacija.*

4. Pranas Sadauskas, Juzefa Ačaitė, Kazimieras Lukauskas, Juozas Pieškus, Vytautas Antanas Tamošiūnas. Darbų ciklas „Galvijų leukozės diagnostika, likvidavimas ir prevencija Lietuvoje 1985–2004 metais“. *Pateikė Vilniaus universiteto Imunologijos instituto taryba, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos kolegija, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacija.*

Technologijos mokslų sekcija

Fundamentiniai ir taikomieji mokslinių tyrimų darbai

1. Adulfas Abrutis. Darbų ciklas „Naujos funkcinių oksidinių sluoksnių ir daugiasluoksnių sandarų auginimo iš garų fazės technologijos struktūros, savybių ir taikomieji tyrimai (1992–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus universiteto senatas.*

2. Pranas Baltrėnas, Saulius Vasarevičius. Darbų ciklas „Aplinkos technosferos užterštumo tyrimai, procesų modeliavimas ir aplinkosauginės technologijos (1994–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas.*

3. Albertas Čaplinskas. Darbų ciklas „Programų sistemų inžinerija: didelių programų sistemų kūrimo metodai, technologijos ir priemonės (1973–2004 m.)“. *Pateikė Matematikos ir informatikos instituto taryba.*

4. Stanislovas Sajauskas. Darbų ciklas „Elektroakustinių ir akustooptinių metodų sukūrimas bei tyrimai (1970–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.*

5. Eugenijus Ušpuras, Algirdas Kaliatka, Juozas Augutis, Sigitas Rimkevičius, Kazys Kęstutis Almenas. Darbų ciklas „Deterministiniai ir tikimybiniai tyrimai, inžineriniai sprendimai ir jų įgyvendinimas gerinant Ignalinos AE saugą ir patikimumą (1994–2004 m.)“. *Pateikė Lietuvos energetikos instituto taryba, Vytauto Didžiojo universiteto senatas.*

6. Antanas Žiliukas. Darbų ciklas „Stiprumo ir irimo kriterijų sukūrimas ir taikymas (1988–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas.*

Taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbai

1. Bronius Bakšys, Algimantas Fedaravičius, Minvydas Kazys Ragulskis. Darbų ciklas „Vibracinių ir smūginių sistemų tyrimai ir taikymai (1984–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas, Lietuvos pramonininkų konfederacijos prezidiumas.*

2. Donatas Čygas, Alfredas Laurinavičius. Darbų ciklas „Automobilių kelių ir gatvių tiesybės technologijų eksperimentiniai tyrimai ir taikymas (1993–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas, Asociacija „Lietuvos keliai“.*

3. Stasys Algimantas Goberis, Valentin Antonovič, Albertas Gimbutas. Darbų ciklas „Pramoninių šiluminių agregatų išklųjų ilgiamžiškumo ir efektyvumo problemų sprendimai (1989–2004 m.)“. *Pateikė Vilniaus Gedimino technikos universiteto Termoizoliacijos instituto taryba, Vilniaus Gedimino technikos universiteto senatas, AB „Mažeikių Nafta“, Lietuvos pramonininkų konfederacija.*

4. Vytautas Stankevičius, Jūratė Karbauskaitė, Raimondas Bliūdžius, Edmundas Monstvilas. Darbų ciklas „Pastatų energinis efektyvumas (1999–2004 m.)“. *Pateikė Kauno technologijos universiteto senatas, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos instituto taryba.*

Atsiliepiamus ir siūlymus siųskite Lietuvos mokslo premijų komitetui iki 2006 m. sausio 15 d. adresu: Gedimino pr. 3–1, LT-01103 Vilnius.

Lietuvos mokslo premijų komitetas

Kad neliktume prie suskilusios geldos

Lietuvos Respublikos Prezidentūroje aptariant aukštojo mokslo klausimus

Atkelta iš 3 p.

įstoti galėtų ne mažiau kaip pusė einamųjų metų abiturientų. Plane numatoma stiprinti universitetų ir kolegijų bendradarbiavimą, pertvarkyti profesinio mokymo sistemą. Pirmąją užduotį įgyvendinant reikia tobulinti kvalifikacijos sistemą, didinti darbingo amžiaus žmonių tęstinį mokymą. Tobulinant finansavimo modelį, įtraukti verslo struktūras ir savivaldybes. Tobulinti paskolų studijoms ir pragyvenimui skyrimo tvarką, įgyvendinti bendrabučių renovavimo programą.

Antroji užduotis: užtikrinti aukštojo mokslo kokybę. Tam reikia didinti darbdavių vaidmenį rengiant ir tobulinant studijų programas, skatinti darbdavius priimti studentus atlikti praktiką, o dėstytojus stažuotis. Absolventų profesinė karjera turėtų būti vertinama kaip viena svarbiausių aukštosios mokyklos veiklos ir finansavimo rodiklių. Motyvacija turi sudaryti dalį stojamųjų konkursinių balų. Tarpkryptinėmis studijomis siūloma teikti platesnį mokslinį ir meninį išsilavinimą, ugdyti studentų verslumą. Reikia pasiekti, kad ES

studentų mainais išvykstančiųjų dalis prilygtų atvykstančiųjų daliai, būtų teikiami jungtiniai kvalifikaciniai ir mokslo laipsniai. Sudaryti sąlygas kas penkeri metai dėstytojams kelti kvalifikaciją, o pradedančiojo dėstytojo atlyginimas turėtų būti ne mažesnis už valstybės tarnautojų vidutinį atlyginimą.

Trečias uždavinys – didinti aukštųjų mokyklų veiksmingumą. Tam, teigė A. Butrimas, būtina sukurti teisingas priemones, kurios aukštosioms mokykloms leistų savarankiškai tvarkyti patikėtą ar įsigytą turtą bei lėšas. Štai Latvijos aukštosios mokyklos ką tik tapo viešosiomis įstaigomis, nes šis statusas užtikrina universitetų autonomiją. Dar anksčiau šitai įgyvendinta Estijoje. Deja, Lietuvoje priešingos tendencijos: siekiama stiprinti administracinę sistemą ir priežiūrą, autonomiją norima užgniaužti. Reformatoriams fizikams, pasak A. Butrimo, tai gal ir priimtina, nes eksperimentai – jų mokslo dalis, bet studijų sistemai tai pražūtinga.

Siūloma skatinti mokyklų konkurencingumą per vertinimo ir reitingavimo sistemą. Valstybės skiriamą studentų finansavimą būtina nukreipti į kokybės gerinimą: skatinti mokslo, verslo ir kūrybos partnerystę, plėsti mokslo ir technologijų parkus, inovacijų centrus bei kitus darinius.

Neatidėliotini žingsniai būtini

Kokių būtiniausių ir neatidėliotinių žingsnių siūlo imtis A. Butrimas? Siūlo imtis tarptautinės aukštųjų mokyklų ekspertizės ir ją atlikti daugių daugiausia per dvejus metus. Taip baigtųsi spekuliacijos apie mūsų aukštojo mokslo sistemos prastumą, o turint profesionalią diagnozę būtų galima imtis ir atitinkamų priemonių. Iš ankstesnės sistemos paveldėtą dvilybę mokslo ir studijų sistemą pertvarkyti, mokslo institutus integruojant į universitetus ir taip pakeisti tiriamojo bei edukacinio darbo proporcijas. Mokslinis darbas universitetuose taptų ne priedu prie edukacinio, bet užtikrintų realų universitetų kaip mokslo ir studijų institucijų statusą.

Siekdamas sustiprinti šiuos pasiūlymus A. Butrimas priminė Vilhelmą fon Humboltą, kuris dar 1810 m. suvokė šį principą. Jis universitetus laikė laisvo tyrinėjimo, laisvo mokymo ir visų mokslinių darbų židiniais. Šioms nuostatomis padėjo autonominės universitetų organizacijos pagrindus Vokietijoje ir visoje Europoje. LR Konstitucijoje, tarptautinėse chartijose įtvirtinta aukštųjų mokyklų autonomija kaip tik ir leidžia uni-

versitetams atlikti savo misiją. Kartu kalbėtojas apgailestavo, kad to vis dar nesuvokia mūsų mokslo reformatoriai.

Rektorius siūlo perpus sumažinti pirmos pakopos programų skaičių. Rektorių konferencija siūlė tai jau prieš metus, bet reikalai įstrigo. Tai vis nesusikalbėjimo pavyzdys. Be to,

kusiu eksperimentu. Patirtis perimta iš JAV, pamirštant, kad toje šalyje socialinių partnerių investicijos sudaro 50 proc. universitetų lėšų, ir tai yra solidi socialinių partnerių verslo dalis. Aišku, jie suinteresuoti prižiūrėti universitetams skiriamus savo pinigus. Lietuvoje padėtis visai kitokia, tad aklas amerikiečių patirties mėgdžiojimas negali duoti nieko gero.

Rektorius siūlo valstybės finansinius prioritetus teikti nacionaliniu požiūriu svarbioms mokslo, meno, tautinio tapatumo išsaugojimo sritims, pirmiausia humanitariniams ir socialiniams mokslams, ypač lituanistikai. Šiandien prioritetas vis dar tebeikiama technologiniams mokslams ir pačioms technologijoms, pamirštant, kad nacionalinė kultūra niekada nebus kuriama už valstybės ribų, o gamyba gali būti plėtojama ir pagal užsienio technologijas. Šiuo požiūriu, pasak kalbėtojo, kritikuotinas Švietimo ir mokslo ministerijos parengtas aukštojo mokslo plėtros planas, kuriame tarp plėtros tikslų nėra žodžio nesą apie nacionalinės kultūros, meno, lituanistikos ugdymą, tautinio tapatumo išsaugojimą.

Apibendrinamas A. Butrimas pareiškė, kad šalies aukštojo moks-

Prof. Antanas Kulakauskas siūlo apsispręsti: modifikuosime ar iš esmės keisime esamą Lietuvos aukštojo mokslo sistemą; greta jo – akad. Zenonas Rokus Rudzikas

universitetus laikas išvaduoti nuo jiems nebūdingų funkcijų: 37 proc. dėstytojų yra vyresni kaip 55 metų, tačiau į pensiją išeiti negali, nes virs elgetomis. Kaip iš 500–600 Lt pensijos išlaikyti būstą, nusipirkti maisto ir vaistų? Tai visuomenės gėda, o aukštosioms mokykloms didelė drama. Profesoriams darbo sutartis tenka pratęsinėti iki gilios senatvės, dar blogiau yra su pensinio amžiaus lektoriams ir asistentams.

A. Butrimas kritikuoja ne visai teisingai suprantamą socialinę partnerystę, o tarybas mano esant nevy-

lo sistema nėra nei tobula, nei visai prasta, bet perspektyvos liūdnos. Kaip galima reikalauti naujovių, jei 2006 m. studijoms skirtųjų lėšų dalis bus net 19 mln. Lt mažesnė negu buvo šiais metais? Tai dar vienas pavyzdys, kaip įjungiami stabdžiai prieš rinkos veikimo mechanizmą, o aukštojo mokslo sistema mūsų gyvenime tebelieka socializmo inkliuzu. Laikas atsikvošėti, nes atsakomybė už krašto ateitį reikalauja neatidėliotinių ir racionalių sprendimų.

Gražvydas Kantvydas

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

skelbia konkursą etatinėms vietoms užimti.

Agronomijos fakultete:

Augalininkystės ir gyvulininkystės katedroje – docento (3 etatai + 0,25 etato, iš jų 1 etatas Gyvulininkystės sekcijoje);
Botanikos katedroje – docento (1 etatas), eiti docento pareigas (1 etatas).

Ekonomikos ir vadybos fakultete:

Administravimo ir kaimo plėtros katedroje – docento (1 etatas), eiti docento pareigas (1 etatas), asistento (1 etatas);
Apskaitos ir finansų katedroje – docento (2 etatai), lektoriaus (1 etatas);
Ekonomikos katedroje – lektoriaus (0,5 etato), asistento (1 etatas);
Verslo vadybos katedroje – docento (1 etatas).

Miškų fakultete:

Miškotvarkos katedroje – eiti docento pareigas (1 etatas);
Miškininkystės katedroje – lektoriaus (1 etatas).

Vandens ūkio ir žemėtvarkos fakultete:

Fizikos katedroje – lektoriaus (1 etatas);
Melioracijos katedroje – docento (1 etatas), lektoriaus (0,5 etato), asistento (1 etatas);
Hidrotechnikos katedroje – docento (1 etatas), lektoriaus (1 etatas);
Žemėtvarkos katedroje – docento (2 etatai), lektoriaus (1 etatas), asistento (2 etatai).

Žemės ūkio inžinerijos fakultete:

Transporto ir jėgos mašinų katedroje – docento (1 etatas), lektoriaus (1 etatas);
Žemės ūkio mašinų katedroje – docento (0,5 etato), lektoriaus (1 etatas);
Šilumos ir biotechnologijų inžinerijos katedroje – eiti docento pareigas (1 etatas);
Profesinės saugos ir inžinerinės vadybos katedroje – lektoriaus (1 etatas).

Aplinkos institute:

Chemijos katedroje – eiti docento pareigas (0,5 etato);
Ekologijos katedroje – lektoriaus (2 etatai).

Informacinių technologijų institute:

Informatikos katedroje – docento (1+ 0,5 etato), lektoriaus (1 etatas), asistento (1 etatas);
Matematikos katedroje – docento (1 etatas), lektoriaus (1 etatas).

Kaimo kultūros institute:

Kalbų katedroje – lektoriaus (3 etatai), asistento (1+0,5 etato);
Kultūrologijos ir filosofijos katedroje – docento (1 etatas), lektoriaus (0,5 etato);
Kūno kultūros katedroje – lektoriaus (1 etatas), asistento (1 etatas).

Prašymus dalyvauti konkurse pateikti rektoriaus vardu per mėnesį nuo paskelbimo dienos adresu: LŽŪU Personalo skyrius (c. r. 235 kab.), Studentų g. 11, LT-53361 Akademija, Kauno raj. Kartu su prašymu pateikiami tokie dokumentai: diplomų kopijos, CV, paskutinių penkerių metų mokslinių ir metodinių darbų sąrašai. Informacija teikiama tel. (8 ~ 50) 752 222.

Rektorius

LIETUVOS ENERGETIKOS INSTITUTAS

skelbia viešą konkursą šioms pareigoms užimti:

- 1) vyresniojo mokslo darbuotojo Medžiagų tyrimų ir bandymų laboratorijoje (1 etatas);
- 2) jaunesniojo mokslo darbuotojo:
  - Energetikos kompleksinių tyrimų laboratorijoje (1 etatas);
  - Regionų energetikos plėtros laboratorijoje (1 etatas).

Dokumentai – prašymas direktoriaus vardu, mokslo laipsnį liudijančio (-ų) dokumento (-ų) kopija (-os), gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymas, mokslo darbų sąrašas – priimami mėnesį nuo skelbimo išspausdinimo dienos adresu: Breslaujos g. 3, LT-44403 Kaunas; AK-216 kab. Daugiau informacijos teiraukitės tel.: (8 ~ 37) 401 816, 401 809. Aplankykite www.lei.lt.

Direktorius

Netekome iškilaus etnologo ir patrioto

Profesorius Vacys Milius

Lituanistikos mokslas ir Lietuvos katalikiškoji bendruomenė patyrė sunkią netektį – spalio 2 d. eidamas 79-uosius metus Vilniuje mirė žymus tautotyrininkas, lietuvių etnologijos patriarchas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys akademikas, Valstybinių mokslo ir Jono Basanavičiaus premijų laureatas, sovietmečio disidentas habilituotas daktaras Vacys Milius.

Kelias į mokslo aukštumą Profesoriumi nebuvo rožėmis klotas. Prieškario laikotarpiu, dar neturėdamas dvejų metų, neteko tėvo, todėl pradžios mokyklą ir Skuodo gimnaziją pajėgė baigti tik globojamas kunigo humanisto Kazlauskio ir motinos bei tetos pasiaukojimo dėka. 1946 m. įstojęs į Vilniaus universitetą, smalsus žemaičių jaunuolis gal dar nė nesuvokė, kad jam Apvaizdos bus lemta tapti vienu iš tų, kurie lietuviškąją etnografiją turės išvesti iš mėgėjiškų, kraštotyros pobūdžio aprašymų į mokslo lygmenį ir burti pirmąjį Lietuvoje etnografų mokslininkų kolektyvą. Gūdžiomis sovietinės okupacijos sąlygomis mažai patyręs jaunuolis gal tik intuityviai tuo metu galėjo suvokti, kad renkasi itin sunkią ir nedėkingą etnografo profesiją. Tuo laikotarpiu ši mokslą Lietuvoje labiau negu kitus humanitarinius mokslus buvo stengiamasi ideologizuoti, prižiūrėti, net vertinti kaip nereikalingą ar žalingą. Bet kas, tuo metu pasirinkęs etnografo profesiją, negalėjo tikėtis lengvo gyvenimo.

Profesoriaus moksliniai darbai yra fenomenalus reiškinys ir tuo, kad daugeliu atveju jam pavyko išvengti privilomojo marksizmo „klasikų“ citavimo, nors V. Milius mokslinių darbų aruode 12 monografijų ir studijų, daugiau kaip 900 mokslinių straipsnių bei smulkesnių mokslinių publikacijų. Žymiausi jo veikalai yra iš tradicinės lietuvių kultūros ir žemdirbystės sričių, bet sunku rasti lietuvių etninės kultūros sritį, kuriai Profesorius nebūtų skyręs daugiau ar mažiau dėmesio. Jo plunksnai priklausė didelė dalis 1964 m. išleistų *Lietuvių etnografijos bruožų*, kuriuos visų aukštųjų mokyklų studentai ir šiuo metu tebe naudoja kaip vadovėlį. Visiems besidomintiems lietuvių etnine kultūra žinomas jo studijos *Javų nuėmimo ir kūlimo įrankiai XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje* (1979), *Medžio apdirbimo amatininkai* (1983), *Žemaitijos malūnai* (1997), *Lietuvių liaudies papročiai: bibliografinė rodyklė* (1988), *Žemaičių etnologijos bibliografija* (1997). Profesorius yra vienas iš *Istorinio-etnografinio Pabaltijo atlaso* autorių. Jis parengė ir daugelio žymesnių etnologų personalines bibliografijas.

Apie Profesoriaus atsidavimą pasi-

rinktam mokslui bei „kieta“ žemaitišką būdą byloja kad ir toks faktas: paskutini savo veikalą *Lietuvių etnologijos bibliografija*, apimančią laikotarpį nuo XVII a. iki 1996 m. imtinai ir fiksuojantį beveik 7000 publikacijų lietuvių tradicinės kultūros tema lotynų, vokiečių, lenkų, prancūzų, anglų, rusų, gudų, lietuvių, latvių ir kitomis kalbomis, Profesorius parengė spaudai jau sirgdamas nepagydoma liga, kurią iki pastarųjų mėnesių slėpė ne tik nuo bendradarbių, bet ir nuo giminių. Antrąją taip pat pavadinto veikalą dalį, apimančią laikotarpį nuo 1997 iki 2004 m. parengė ir išleido jau sunkiai sirgdamas. Dar priešpaskutinę savo gyvenimo dieną didžiulėmis valios pastangomis mėgino rikiuoti mokslinę mintį popieriuje, o paskutinįją dieną padiktavo žmonai, ką būtinai reikia užbaigti.

Tačiau dar geresnis įvertinimo nuspelno jo veikla lietuvių etnologijos mokslo plėtote srityje. Ne tik būdamas Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vedėju, bet ir vėliau, kai jau juo nebuvo, nuolat rūpinosi, kad lietuviškoji etnologija turėtų savo tris fundamentaliausias atnaujinamas: paskelbtus šaltinius, bibliografiją ir istoriografiją. Pats daug dirbo šioje srityje ir ragino kitus. Jo rūpesčiu bei asmeniniu indėliu pradėta leisti *Lietuvių etnografijos šaltinių* serija. Jis yra daugybės lokalinių monografijų, kaip antai *Ignalinos kraštas, Dieveniškes, Gaidės ir Rimšės apylinkės, Merkinė, Dubingiai, Kernavė, Dubičiai* redkolegijų narys, pirminkas arba sudarytojas. Jis yra daugybės kitų mokslinių leidinių atsakingasis redaktorius bei Lietuvos mokslinių žurnalių redkolegijos narys. Nemažas būrys Profesoriaus mokinių, doktorantų šiandien yra jau mokslų daktarai. Visi, kurie daugiau ar mažiau laiko praleido greta Profesoriaus, patvirtins, kad jis nebuvo iš tų, kurie dirba savo labui, bet garsiai šaukia, kad dirba tautai ir Tėvynei. Etnologija jam buvo ne tik darbas, bet ir pomėgis. Savo mokslinė ir visuomeninė veikla Profesorius V. Milius šiandien teisėtai rikiuojasi vienoje gretoje su žymiaisiais lietuvių tautotyrininkais Jonu Baliu ir Norbertu Vėliumi.

Profesorius V. Milius priklauso tai mažai Lietuvos mokslininkų grupei, kurie sovietinės okupacijos sąlygomis išdrįso dalyvauti pogrindžio veikloje. Jis parašė rusifikacijos politiką kaltinančių straipsnių ir slapta leidžiamos leidinios *Aušra* ir *Alma Mater*. Jis entuziastingai sutiko Sąjūdį ir kartu su juo prasidėjusį žemaičių kultūrinį judėjimą, rašė į žemaitiškus leidinius. Tačiau niekada nerėmė ir nepritarė žemaitiškajam radikalizmui, mėginimams žemaičius priešinti lietuviams.

Visuomenėje V. Milius žinomas, populiarus ir kaip etninės kultūros propaguotojas, daugybės etnokultūrinių renginių, praktinių konferencijų, pasitarimų, pašnekesių, kraštotyros ekspedicijų dalyvis, vadovas, aktyvus daugybės pilietinių iniciatyvų šalininkas ir rėmėjas.

Atkurtoji Lietuvos valstybė Profesoriaus mokslinę ir visuomeninę veiklą įvertino Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu, tačiau oficialūs simboliai negali atskleisti tikrųjų Profesoriaus nuopelnų Tėvynei. Apmąstant šią skaudžią netektį, labai tiktų buvusio lietuvių katalikų mokslo akademijos prezidento profesorius Antano Liuimos kadaise pasakyti žodžiai: „Ką mes nuveiksime, visi pamatys, kas iš tų darbų bus nemirtinga, apie tai akmenys šauks“. Vacio Milius darbo ir kūrybos pėdsakai yra neišdildomi begalinio Žemės laiko, jie patvaresni ir amžinesni negu įrašai granito paminkluose. Ir išėjęs jis pasilieka su mumis.

Dr. Petras Kalnius

Vėlinės Tuskulėnų memoriale

Reikalingas ekologinės perspektyvos institutas

Juozas Burneikis
Lietuvos MA narys
korespondentas

Pasaulyje esama daug „karštųjų taškų“. Laimei, Lietuvoje gamtos ir žmonių veiklos nelaimių pasitaiko retai. Griaunantys žemės drebėjimai, viską nušluojančios audros, potvyniai ir cunamiai, atsitiktinis apsirikimas, nelemtas aplinkybių sutapimas žmonėms grasi neįkainuojamomis nelaimėmis. Todėl seniai atėjo laikas įkurti ekologinės perspektyvos institutą, kuris turėtų įvertinti riziką, susijusią su įvairių pramonės kompleksų statyba ir didelių projektų įgyvendinimu. Ekologinės perspektyvos institutas iš anksto iširtų galimus avarių padarinius, netgi ekologinės padėties lėto kitimo pasekmes (pavyzdžiui, atmosferos taršą deginant organinį kurą, „šiltnamio efektą“ ir pan.).

Be abejonės, toks institutas reikalingas ir Lietuvoje. Esamas Ekologijos institutas neatlieka ekologinio prognozavimo. Jau pats tokio instituto įkūrimas padėtų geriau suprasti, kur gali nuvesti ekologijos principų nepaisymas, priverstų visai kitaip pažvelgti į ūkio plėtros klausimus, kelti žmonių sąmoningumą ir didinti jų atsakomybę. Institutas būtų svarbi profilaktikos priemonė.

Pateiksiu keletą pavyzdžių, rodančių ekologinio prognozavimo svarbą. Uždarius Ignalinos atominės jėgainės antrąjį reaktorių (tai numatyta 2009 m.), Lietuvai pritrūktų elektros, net jei veiktų visos dabar esančios jėgainės ir būtų pastatytos naujos miestų bei pramonės įmonių kombinuoto ciklo termofikacinės jėgainės. Branduolinė energetika Lietuvoje, įvertinus visus veiksnius, būtų pagrindinė jėgainės susijusios su didele rizika. Visai tai turėtų nuodugnai įvertinti Ekologinės perspektyvos institutas: kam teikti pirmenybę – naujai atominei jėgainei ar dujomis kūrenamoms šiluminėms jėgainėms?

Rugsėjo 9 d. mirė Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, Respublikinės mokslo ir technikos premijos laureatas, geografijos mokslų habilituotas daktaras profesorius Juozas BURNEIKIS. Mokslo Lietuva, pagerbdama mirusio mokslininko atminimą, spausdina vieną paskutiniųjų straipsnių, kurį prof. Juozas Burneikis atsiuntė redakcijai.

Profesorius Juozas Burneikis

Antra, ne ką mažesnė problema – daug ginčų keliantis sporto komplekso ir pramogų centro projektas Kaune, kurį taip pat reikia įvertinti ekologiniu požiūriu. Kur jį statyti: Nemuno saloje ar prie IX forto *Megos* centro? Abu variantai turi privalumų ir trūkumų. Projekto parinkimas turėtų būti vertinamas ekologinės perspektyvos aspektu. Iš pirmo žvilgsnio pranašesnis antrasis projekto variantas.

Ekologinės perspektyvos vertinimo institutas turėtų užsiimti ir perspektyviniais tyrimais, turinčiais net beveik fantastinius tikslus. Prie tokių būtų galima priskirti, tarkime, žmogaus aprūpinimo energija alternatyvų paieškas. Kaip žinome, energijos gamyba, vartojant angliavandenilinį kurą, neišvengiamai labai teršia aplinką. Institute galėtų būti svarstoma, kaip panaudoti kitas energijos rūšis, pavyzdžiui, atsinaujinančiuosius energijos šaltinius, pirmiausia biomase, vėjo, vandens energiją. Tai klausimai, dominantys ateities kartas. Tiesa, kol kas atsinaujinančioji energija rinkoje sunkiai konkuruoja su tradiciniais energijos šaltiniais ir reikalauja valstybės paramos.

ES dokumentuose dažniausiai skatinama mažoji hidroenergetika (galia – mažiau kaip 10 MW), tačiau reikia žinoti, kad Europos šalyse tinkamos didelės hidroelektrinės jau seniai pastatytos ir gerai dirba. Nemuno vidurupio energija gali būti veiksmingai panaudota. Ekologiniu požiūriu didelės hidroelektrinės, be abejo, turi neigiamos įtakos aplinkai, tačiau pa-

mirštama, kad jos pakeisdamos šiluminės jėgainės, saugo orą nuo teršimo, „šiltnamio efekto“ dujų, teikia didelę vietinę ir globalią ekologinę naudą. Nepaisant jokių mokslinių argumentų, Seimo politikų grupelė, keldama savo reitingus, 2004 m. vasario 18 d. priėmė populistinį sprendimą: draudžiama statyti užtvankas Nemuno upėje, net nelaukdami pradėtos Alytaus hidroelektrinės poveikio vertinimo aplinkai studijos rezultatų. Jei būtų įkurtas ekologinės perspektyvos institutas, tokių atvejų nepasitaikytų.

Štai dar viena kone fantastinė problema – „besiplečiančios Žemės“ klausimas. Daugelis turimų duomenų rodo, kad visai įmanoma, jog Žemės branduolys susideda ne iš geležies, kaip manyta anksčiau, o iš hidridų – cheminių elementų junginių, kuriuose yra vandenilio, pavyzdžiui, vandens, amoniako. Skydlant šioms nelabai patvariems junginiams, medžiagų tūris padidėja. Jei ši hipotezė pasitvirtintų, tai reikštų, kad žmonija visiems amžiams būtų aprūpinta ekologiškai švari vandenilio kuru.

Suprantama, kad toks institutas, siekdamas nedaryti tokių pačių tyrimų, kaip kitos institucijos, turėtų glaudžiai bendradarbiauti tarptautiniu mastu, ar net būti susietas į pasaulinį tinklą, nes juk jis turi spręsti ir tarptautines problemas. Tokių institutų tinklo sukūrimas bus rimta priemonė valdant Žmogaus ir biosferos evoliuciją. Žinoma, daug kas paprieštaraus, kad šiandien esama aktualesnių socialinių klausimų, tačiau juk turime žvelgti ir į ateitį.

Pedagoginiame universitete – naujovių spartėjimo metas (2)

Atkelta iš 11 p.

sutartis su kitų šalių universitetais, stengiamės įtraukti į jas kuo daugiau praktiškų dalykų. Būtent tą praktiškumą stengiuosi stiprinti universiteto veikloje.

Ieškome įvairių socialinių partnerių, padedančių sustiprinti Universiteto pozicijas. Aišku, dar daug kas nepadaryta. Mums svarbu, kad permainos Universiteto darbuotojams nekeltų netikrumo, nesaugumo jausmo. Blogiausia, kai pertvarkos pradeda daryti vien dėl pertvarkos. Labai dažnai po amžinų pertvarkymų lavina nematyti jokio turinio.

Aišku, lygindamiesi su didžiausiais šalies universitetais, mes save laikome vienu iš kuklesnių, kad ir pagal galimybes užsidirbti iš šalies, vykdyti užsakymus, kurie galėtų mūsų Universitetui teikti papildomų lėšų. Deja, mūsų absolventai retai prieina prie didesnių praktinio gyvenimo išteklių. Mes esame švietėjai. Mūsų absolventai auklėja, lavina mūsų visuomenės narių vaikus ir jaunimą, taip pat ir turtingiausią šalies žmonių, bet prie materialijų resursų prieina mažiau, negu kitų universitetų auklėtiniai. Gal todėl ir mūsų Universiteto materialiniai reikalai nėra patys geriausi.

Tiesa, esame laimėję ne vieną milijoninės vertės konkursą, skirtą įsisavinti lėšas iš ES struktūrinių fondų, todėl turėtų būti gerų pokyčių ir mūsų gatvėje.

Kad Universiteto veikla visuomenei būtų matoma

Po šio pašnekesio grįšime namo, išjungsim televizorių ir – ką pamatysime? Trečdalis „Panoramos“ bus skirta mūsų politikų intrigoms ir nesutarimų aiškinimuisi. Apie universitetus nebūna žodžio, tarsi jie ne egzistuoja. Net ir Vilniaus pedagoginio universiteto 70-mečio minėjimas mūsų televizijų dėmesio nepritrauks. Nebent du profesoriai po vakaronės susistumdėtų ant laiptų. Tad ar matomas Vilniaus pedagoginis universitetas šiandieninėje Lietuvoje?

Užsienio ir mūsų šalies aukštųjų mokyklų rektoriai Vilniaus pedagoginio universiteto šventėje

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras dr. Remigijus Motuzas, buvęs Vilniaus pedagoginio universiteto absolventas, sveikina Universitetą su 70-mečiu

Apie universitetus iš televizijos ekrano nieko nesužinosime, ir štai kodėl. Kai kurie pagarsėję universitetų kritikai reiškiasi su tokio patosu, kad jų klausantis išties gali atrodyti, jog mūsų universitetai nieko nebedirbo ir beviltiškai atsiliko nuo kitų Europos universitetų. Spaudoje nuolat vyksta tokie vajai. Mūsų žiniasklaida dažnai kelia audras stiklinėje, o universitetai nieko nepaisydami dirba labai sunkų, atsakingą kasdienį darbą.

Štai ir šiandien mūsų Universitete paminėjome Pedagogikos fakulteto 15 metų veiklos sukaktį. Surengėme savo edukacinių leidinių parodą. Pats buvau nustebejęs, kiek svarbių ir puikių darbų parašyta ir išleista. Jubiliejai ir sukaktys naudingi tuo, kad leidžia išžiūrėti į nuveiktus darbus.

Ką daryti, kad universitetų, taip pat ir Pedagoginio universiteto, veikla visuomenei būtų geriau matoma?

Visuomenė vis dėlto nėra paika. Nors universitetus žiniasklaida dažnai puola, tęsiasi kritikos vajai, bet kuo pasitiki visuomenė? Apklausų metu pasirodo, jog labiausiai pasitikima švietimu, o tai juk mokyklos ir univer-

sitetai. Įvertinkime stojančiųjų į universitetus konkursus – jie nemažėja. Šių metų studentų priėmimas parodė, kad mūsų Pedagoginį universitetą rinkosi geri abiturientai. Ir ne todėl, kad čia mokytis lengviau. Tai klaidinga iliuzija. Mūsų absolventai įgyja ne tik specialybę, bet ir pedagogo kvalifikaciją. Norint parengti gerą specialistą, tenka įdėti daug pastangų.

Silpnoji grandis – praktiniai įgūdžiai

O kaip su praktiniais įgūdžiais? Vien teorija gerą specialistą ir pedagogą parengti vargu ar įmanoma.

Tai išties mūsų silpnoji grandis dėl nepakankamo finansavimo. Būsimajam pedagogui praktiniai įgūdžiai labai svarbūs. Europos Sąjungos dokumentuose numatyta tiems reikalams skirti papildomų lėšų, bet kada jos pasieks Lietuvą, sunku pasakyti.

Šiuo metu mes taip pat neapleidžiame praktikos reikalų, nors ir negalime savo studentų siųsti į atokesnių vietovių mokyklas ir ten juos apgyvendinti. Ir dėstytojų išvykos į kitus miestus susijusios su papildomomis išlaidomis. Jei ši praktinė veikla būtų geriau sustyguota, rezultatai būtų brandesni.

Žinau, kad esate labai užimtas žmogus, mums skirtas Jūsų laikas labai ribotas, todėl leiskite padėkoti už pašnekesį, Vilniaus pedagoginio universiteto aktualijų išdėstymą. Noriu palinkėti, kad jubiliejui nuščiuvus, Pedagoginis universitetas ir toliau iš peties dirbtų savo kasdienes darbus, šalyje būtų dar labiau matomas. Kad visuomenėje užsitarnautų dar didesnę pagarbą, o Universiteto absolventai išliktų į šalies mokytojų ir kitų specialistų gretas.

Ačiū už šiltus žodžius ir gerus linkėjimus. Mūsų dėstytojai skaito *Mokslo Lietuvą*, visada džiaugiasi, kai medžiaga apie Universitetą patenka ir didesniai skaitytojų būriui.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VGTU mokslininkai – garbės daktarai

Vilniaus Gedimino technikos universiteto bendruomenė prof. habil. dr. Romualdą Ginevičių pažįsta kaip darbštų, produktyvų mokslininką, talentingą vadovą, kuris nuoširdžiai rūpinasi rezultatyviais ryšiais su užsienio šalių universitetais ir mokslo institucijomis.

Rektorius prof. Romualdo Ginevičiaus ir Antano Gustaičio aviacijos instituto direktoriaus prof. Jono Stankūno dėka VGTU jau daugelį metų gražiai ir naudingai bendradarbiauja su Ukrainos nacionaliniu aviacijos universitetu. Ši dalykinė draugystė labai padeda abiem šalims rengti kvalifikuotus aviacijos specialistus, vykdyti bendrus mokslinius tyrimus.

Rektorius prof. R. Ginevičiaus kasdienė vadybinė, mokslinė, pedagoginė veikla įvairiais apdovanojimais įvertinta mūsų šalyje. Įvertinimo sulaukta ir užsienyje. Kijeve, baigiantis rugsėjui, Universiteto vadovas iškilmingai inauguruos Ukrainos Nacionalinio aviacijos universiteto garbės daktarą.

Neliko nepastebėtas ir Antano Gustaičio aviacijos instituto direktorius prof. J. Stankūnas, kuris, be kasdienių rūpesčių ir aktyvios mokslinės veiklos, daug dėmesio skiria dalykiniam bendradarbiavimui su užsienio šalių universitetais, rengiančiais aviacijos specialistus, ir mokslo institucijomis, kurios gilina šiuos klausimus. Ypač gražūs ir visais atžvilgiais produktyvūs santykiai susiklostė su Ukrainos nacionaliniu aviacijos universitetu: rengiamos bendros konferencijos, kai kuriuos aviatorių rengimo klausimus mėginama nagrinėti drauge, noriai dalijamasi patirtimi.

Prof. J. Stankūno rūpestis bendradarbiavimo plėtote sulaukė ir vertinimo. Ukrainos nacionalinis aviacijos universitetas už nuopelnus visuomenei, už indėlį rengiant aviacijos specialistus, apdovanojo Tarpautinio šv. Stanislovo ordino Komandoro kryžiumi.

Nijolė Strumilienė

Įteikus apdovanojimus: prof. Jonas Stankūnas, VGTU garbės narė Ukrainos nacionalinio aviacijos universiteto prof. Galina Suslova, garbės daktaras Ukrainos nacionalinio aviacijos universiteto rektorius prof. Vitalijus Babakas ir VGTU rektorius prof. Romualdas Ginevičius

GEOLOGIJOS IR GEOGRAFIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimo konkursą į:

- 1) geologijos mokslo krypties (05P) doktorantūrą:
  - diennė studijų forma, kristalinių uolienų petrologijos specializacija, 1 vieta;
  - neakivaizdinė studijų forma, kai studijos apmokamos valstybės biudžeto lėšomis, 1 vieta;
- 2) geografijos krypties (06P) doktorantūrą:
  - diennė studijų forma, fizinės geografijos šaka (hidrologija ir krantotyra), 1 vieta;
  - neakivaizdinė studijų forma, kai studijos apmokamos valstybės biudžeto lėšomis, 1 vieta.

Prašymai stoti į doktorantūrą pateikiami direktoriaus vardu mėnesį nuo konkurso paskelbimo dienos, prašyme nurodant, į kurios mokslo krypties ir studijų formos doktorantūrą pretenduojama, pridėdant gyvenimo aprašymą, magistro arba vienpakopio aukštojo mokslo baigimo diplomą su priedu prie diplomo (originalus ir kopijas; originalai iš karto gražinami), dviejų mokslininkų rekomendacijas, savo mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, jei tokių nėra – mokslinį referatą numatomos disertacijos tema.

Geologijos ir geografijos instituto adresas: T. Ševčenkos g. 13, LT-03223 Vilnius, tel. (8 ~ 5) 210 4692.

Direktorius

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel./fax. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius